

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ, ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВА

Дипломна магістерська робота
на тему:

«УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ»

Виконала:

студентка групи 2м ДС

спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»

Зінченко Антоніна Олексіївна

Керівник: професор кафедри
публічного управління,
адміністрування і права

д.ю.н., професор

Єрмак Олександр Олександрович

Полтава – 2022 рік

Бібліографічний опис та анотація дипломної магістерської роботи

Бібліографічний опис: Зінченко Антоніна Олексіївна. Удосконалення системи соціального захисту в Україні. Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Кафедра публічного управління, адміністрування та права. Науковий керівник: Єрмак Олександр Олександрович, доктор юридичних наук, професор кафедри публічного управління, адміністрування і права. Полтава. 2022 рік.

Зміст роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків, сторінок.

Анотація. У роботі визначено сутність соціального захисту окремих категорій населення України; виокремлено три складові у системі соціального захисту населення; охарактеризовано нормативно-правове забезпечення у системі соціального захисту окремих категорій населення; проаналізовано особливості реалізації політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення на державному, регіональному та міському рівні; запропоновано напрями розвитку політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення в Україні на державному, регіональному та місцевому рівні.

Ключові слова: соціальний захист окремих категорій населення, державні соціальні гарантії, державне соціальне страхування, державні соціальні допомоги, пільгові категорії населення, соціальні послуги, державні програми соціального захисту окремих категорій населення, субвенції, обласні/місцеві програми соціального захисту, нормативно-правова база.

Перелік умовних позначень

БКУ	Бюджетний кодекс України
ЄДАРП	Єдиний державний реєстр пільговиків
КБК	Код бюджетної класифікації
КБК 41030600	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу
КБК 41031000	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу
КБК 41035800	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»

КБК 41036100	Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво (придбання) житла для сімей загиблих військовослужбовців, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, а також для інвалідів I – II групи з числа військовослужбовців, які брали участь у зазначеній операції, та потребують поліпшення житлових умов
ФОП	Фонд оплати праці
ВПО	Внутрішньо переміщена особа

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ.....	10
1.1. Становлення та розвиток системи соціального захисту окремих категорій населення в Україні.....	10
1.2. Правове регулювання державної політики в сфері соціального захисту окремих категорій населення.....	27
1.3. Зарубіжний досвід соціального захисту окремих категорій населення.....	38
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	46
2.1. Особливості реалізації програм соціального захисту окремих категорій населення України в 2020-2022 роках.....	46
2.2. Аналіз соціального захисту окремих категорій населення на території Полтавської області.....	48
2.3. Аналіз соціального захисту окремих категорій населення на території Полтавської області.....	51
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ.....	65
3.1. Удосконалення системи соціального захисту окремих категорій населення.....	65
3.2. Перспективи реалізації соціальної функції держави в сфері захисту окремих категорій населення та її розвиток з огляду на міжнародний досвід.....	70

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі є головною метою державної влади [58]. А побудова ефективної системи соціального захисту населення є найважливішим завданням держави. Сфера соціального захисту окремих категорій населення завжди була і буде найактуальнішою і найгострішою складовою життєдіяльності суспільства. Соціальний захист нерозривно пов'язаний із суспільством і економікою і перебуває у постійному розвитку.

Окремі аспекти системи соціального захисту окремих категорій громадян викликають дискусії. Тож особливої актуальності набувають питання дослідження у сфері соціального захисту окремих категорій населення.

Проблеми в сфері соціального захисту окремих категорій населення досліджувало багато українських та зарубіжних вчених. Зокрема Антропов В. [2], Гриненко А. [6], Дегтяр О. [7], Коваль О. [12], Мальований М. [16], Павлова Л. [24], Рівчаченко С. [101] та інші.

Державна політика у сфері соціального захисту окремих категорій населення має сприяти суспільному добробуту населення і підвищенню рівня довіри до влади. В той же час вона вимагає подальшого наукового обґрунтування та удосконалення.

Мета дослідження. Розроблення напрямів удосконалення системи соціального захисту в Україні.

Завдання дослідження.

- визначення понятійно-категоріального апарату дослідження;
- вивчення еволюції становлення та розвитку системи соціального захисту окремих категорій населення в Україні;
- виокремлення складових системи соціального захисту окремих категорій населення;

- аналіз правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення України;
- вивчення зарубіжного досвіду соціального захисту окремих категорій населення;
- аналіз особливостей реалізації державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення на сучасному етапі;
- аналіз реалізації програм соціального захисту окремих категорій населення в Полтавській області та в Гоголівській територіальній громаді;
- розробка напрямів розвитку державної політики в сфері соціального захисту окремих категорій населення;
- розробка пропозицій щодо удосконалення соціального захисту окремих категорій населення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в сфері соціального захисту окремих категорій населення.

Предмет дослідження – державна політика в сфері соціального захисту окремих категорій населення.

Методи дослідження – у магістерській роботі застосовано загальнонауковий (діалектичний метод) та спеціальні методи дослідження: історичний, метод економічного аналізу, метод статистичних порівнянь. Діалектичний метод застосовувався при вивченні понять і термінів у сфері соціального захисту, історичний метод використано при вивченні становлення та розвитку системи соціального захисту окремих категорій населення, метод економічного аналізу та статистичних порівнянь застосовувався в аналізі видатків державного бюджету України на соціальний захист окремих категорій громадян, обласного бюджету та бюджету виконавчого комітету Гоголівської селищної ради .

Практична значимість – полягає у розробленні пропозицій щодо удосконалення державної політики в сфері соціального захисту окремих категорій населення як на державному, так і на місцевому рівні. Практичні

результати магістерського дослідження застосовано в роботі відділу соціального захисту населення виконавчого комітету Гоголівської селищної ради, Миргородського району, Полтавської області та підтверджуються довідкою впровадження.

Структура роботи. Дипломна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст магістерської дипломної роботи викладений на 76 сторінках. Дослідження містить 6 аналітичних таблиць, 5 рисунків, 2 додатки. Список використаних джерел налічує 117 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Становлення та розвиток системи соціального захисту окремих категорій населення в Україні

Однозначного тлумачення терміну «соціальний захист» в нормативно-правових актах нашої держави не існує. В тлумачному і термінологічному словниках термін «соціальний захист» відсутній. У політологічному словнику термін «соціальний захист» – у широкому розумінні, це – діяльність держави щодо втілення в життя пріоритетних завдань соціальної політики, реалізація комплексу законодавчо закріплених економічних, правових та соціальних гарантій, що забезпечували б кожному члену суспільства отримання найважливіших соціальних прав. У вузькому значенні – система заходів життєвої підтримки аутсайдерів, соціально слабких та незахищених [29]. Економічна енциклопедія визначає соціальний захист як законодавчо закріплену систему державних гарантій та реалізації прав усіх політичних, соціально-демографічних груп громадян, окремих осіб щодо соціального забезпечення їх нормального прожитку та життєдіяльності [9]. В словнику бюджетної термінології соціальний захист це сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних із наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів [105].

Більшість світових науковців сходяться на тому, що вперше термін «соціальний захист» було застосовано у 1935 році США у Законі «Про соціальний захист» (Social Security Act), складової державної політики Ф. Рузвельта «Новий Курс». Павлова Л. в роботі «Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні» дає визначення терміну

«соціальний захист» із Американської енциклопедії: «Соціальний захист, у загальному розумінні цього поняття, означає безпеку й свободу від страху, котрі спрямовані на суспільство як на групи взаємопов'язаних та взаємозалежних людей» [24, с.19], із Всесвітньої енциклопедії: «Соціальний захист – це урядова програма, що допомагає працівникам, пенсіонерам та їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення» [24, с. 19] та із визначенням Науково-дослідного інституту соціального розвитку при Організації Об'єднаних Націй (UNRISD), де «socialprotection» – це соціальний захист, який складається з політики та програм, спрямованих на скорочення бідності й уразливості внаслідок розвитку ефективного ринку праці, зменшення схильності людей до ризиків і підвищення їхньої здатності подолати економічні й соціальні ризики – безробіття, хвороби, непрацездатність, старість та інші [24, с.23].

Сфера соціального захисту завжди була і буде найактуальнішою і найгострішою складовою життєдіяльності суспільства. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених працювали над цією проблемою і втілювали в життя наукові опрацювання у сфері соціального захисту. Це і Г. Мюрдаль – засновник «шведської» моделі соціалізму, Вольтер Ойкен - засновник та основний представник Фрейбурзької школи, яка займалася розробкою ідей неолібералізму, Людвіг Ерхард - політичний діяч, втілювач ідей неолібералізму в економічну політику ФРН (німецький варіант соціального захисту, який отримав назву соціальної ринкової економіки), Вільям Генрі Беверидж - англійський економіст і політичний діяч, глава оксфордського Юніверсіті-коледжу, який очолював комісію, доповідь якої парламенту Великобританії на тему системи соціального забезпечення заклав основу системи соціального страхування в Великобританії та інші [24].

Запропоновано багато визначень терміну «соціальний захист». Мальований М.І. провів аналіз та визначив основні особливості трактування поняття «соціальний захист» вітчизняними та зарубіжними вченими [16].

Дослідник виділив та згрупував за певними ознаками основні концептуальні підходи до визначення поняття «соціальний захист»:

- соціальний захист як функція держави (суспільства);
- соціальний захист, як комплекс (сукупність) дій, заходів, методів, гарантій, прав, інститутів;
- соціальний захист як система інститутів, заходів, гарантій;
- соціальний захист як діяльність (підтримка) держави;
- соціальний захист як інститут (суспільний, правовий, економічний, соціальний).

На думку Мальованого М.І. трактування «соціальний захист, як інститут» є одним із найбільш продуктивних та конструктивних підходів. Застосовуючи цей підхід слід враховувати такі моменти: соціальний захист існує у нерозривному зв'язку з суспільством і економікою і перебуває у постійному розвитку як соціально-економічний інститут; загальна еволюція соціального захисту характеризується поступальним рухом, кожен наступний етап якого супроводжується розширенням об'єктів, суб'єктів, видів, форм і методів надання соціального захисту, при цьому періодичні негативні зміни у самій системі виникають переважно внаслідок обмеженості ресурсів (економічна криза, демографічна криза, війна, тощо) в певний період часу; соціальний захист є невід'ємною складовою загальної системи життєзабезпечення суспільства, а тому історично відповідає рівню розвитку і ресурсним можливостям конкретного суспільства [16, с.191].

Проаналізувавши праці дослідників щодо проблеми трактування терміну «соціальний захист», підтримуємо думку Мальованого М.І. Адже дійсно, соціальний захист – це система соціальних інститутів і інституцій, яка характеризується сукупністю функцій, принципів, соціальних норм, організацій і впливає на встановлення стійких форм соціальної поведінки та дій людей. Її значення полягає в тому, щоб за допомогою нормативно-правових, економічних, соціально-психологічних, організаційно-технічних засобів, з

одного боку, створити сприятливі соціально-економічні умови для всебічного розвитку людини, як соціального, культурного та економічного індивіду, а з іншого – гнучко реагувати на зміни в соціально-економічній системі, запобігаючи виникненню різного роду соціальних ризиків або мінімізуючи їх наслідки для людини» [16, с.196].

Термін «окремі категорії населення» на рівні законів також не має єдиного трактування. Задля з'ясування сутності терміну нами було проаналізовано тлумачні словники, енциклопедії та інші наукові видання. Зокрема, академічний тлумачний словник української мови дає декілька трактувань слову «окремиї»: який не є частиною чого-небудь цілого; один із ряду однорідних предметів, явищ; один із багатьох; те, що є складовою частиною, елементом чого-небудь загального.

«Категорію» розуміємо, як родове поняття, що означає розряд предметів, явищ, або їх важливу спільну ознаку [1].

Термін «окремі категорії населення» у сфері соціального захисту став розповсюдженим при появі нових груп соціально незахищених верств населення. Наприклад, Постанова КМУ від 04.06.2015р. №389 «Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї» [58], в якій перераховуються пільги окремим категоріям громадян, які будуть надаватися з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Однозначно стверджувати про часові межі появи вказаної категорії не доцільно.

Широко термін «окремі категорії населення» використовується в регіональних та міських програмах соціального захисту населення. Обласні та міські ради можуть затверджувати програми по соціальному захисту населення, визначати категорії громадян, яким необхідна допомога і підтримка, планувати обсяг видатків з обласних та міських бюджетів на фінансування затверджених власних програм.

Задля чіткого розуміння особливостей надання пільг та допомог варто з'ясувати сутність понять, які застосовуються у системі соціального захисту окремих категорій населення.

Базовою складовою соціального захисту є соціальні гарантії та стандарти. Рівень соціальної захищеності населення безпосередньо визначається тим, наскільки фактичні показники відповідають існуючим соціальним нормативам і стандартам [24, с.46].

Соціальний захист окремих категорій населення широке поняття. Відповідно, на нашу думку, складовими соціального захисту є соціальна допомога, соціальне страхування, соціальні гарантії (Рис.1.1).

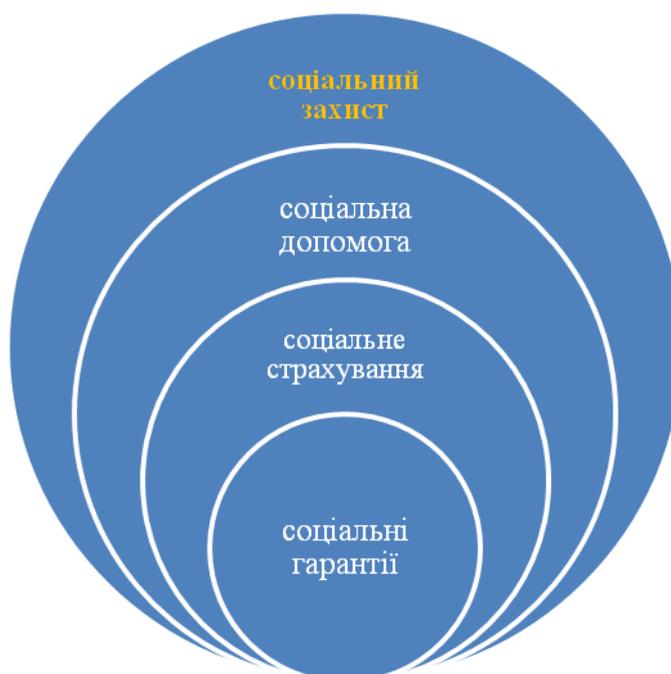

Рис. 1.1 – Складові соціального захисту в Україні (розроблено автором)

Соціальна допомога буває декількох видів. Одним із них є надання соціальних послуг. У Законі України «Про соціальні послуги» цей термін вживається у такому значенні: соціальні послуги – комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних

життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем[5].

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, одягу, взуття, предметів гігієни, засобів реабілітації та інших необхідних предметів для існування. Соціальне обслуговування здійснюється: за місцем проживання (вдома), у стаціонарних інтернатних установах та закладах, у реабілітаційних установах та закладах, в установах та закладах денного перебування, в установах та закладах тимчасового або постійного перебування, у територіальних центрах надання соціальних послуг, в інших закладах соціальної підтримки (догляду). Основні види соціальних послуг такі: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні та інші соціальні послуги.

З 25 березня 2021 року Міністерство соціальної політики розробляє наказ «Про затвердження державного стандарту соціальної послуги натуральної допомоги» який містить загальні положення які визначають зміст, обсяги та порядок надання цієї послуги. Соціальні послуги можуть надаватися безоплатно, за плату або з устанавленням диференційної плати відповідно до вимог законодавства.

В нашій державі широко використовується різновид соціальної допомоги – надання пільг окремим категоріям громадян.

Структурні підрозділи з питань соціального захисту населення організовують збирання, систематизацію і зберігання інформації про пільговика та забезпечують її автоматизоване використання для контролю відомостей, які подаються підприємствами та організаціями, що надають послуги, для розрахунків за надані пільговикам послуги, і проведення виплати соціальних стипендій та державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій

громадського протесту та членам їх сімей. Ведеться облік пільговиків шляхом формування на кожного пільговика персональної облікової картки, в якій використовується реєстраційний номер картки платника податків. Постійно вносяться до Реєстру відповідні уточнення в разі визнання такими, що втратили чинність, чи зупинення дії окремих норм законодавчих актів, на підставі яких пільговики отримують пільги [50].

Спробуємо провести класифікацію окремих категорій населення, що внесені до Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги (ЄДАРПу) (Табл. Г.1).

Станом на 01 січня 2022 року в ЄДАРПі відкрито 85 пільгових категорій з призначенням кожній категорії відповідного коду. Нами пільгові категорії згруповано у групи. У таблиці 1.1. складено 9 груп пільгових категорій та виділено основних членів групи кожної пільгової категорії.

Таблиця 1.1

Пільгові категорії ЄДАРПу (складено автором за даними ЄДАРПу)

№ п/п	Назва групи пільгової категорії	Основні члени групи пільгової категорії
1	Ветерани війни, ветерани праці	Учасники бойових дій, інваліди війни, члени сім'ї та батьки загиблого (померлого) ветерана, особа з особливими заслугами, діти війни
2	Чорнобильці	Ліквідатори і потерпілі чотирьох категорій, дружини/чоловіки померлого трьох категорій, діти
3	Ветерани служби	Військової, органів внутрішніх справ, державної пожежної охорони, їх вдови/вдівці, ветерани служби цивільного захисту, державної кримінально-виконавчої служби
4	Реабілітовані особи	Реабілітовані особи

5	Інваліди	Інвалід – дитина, інваліди 1,2,3 групи інвалідності
6	Жертви нацистських переслідувань	Жертви нацистських переслідувань та жертви нацистських переслідувань – інваліди
7	Пенсіонери за професійною ознакою	Пожежник, військовослужбовець СБУ, міліціонер, податковий міліціонер, сільський педагог, сільський бібліотекар, сільський спеціаліст із захисту рослин, сільський медик, суддя у відставці, слідчий прокуратури, гірники
8	Пенсіонери	пенсіонери за віком
9	Багатодітні сім'ї	Багатодітні сім'ї, дитина з багатодітної сім'ї, дитячий будинок сімейного типу, прийомна сім'я

До п'ятих із дев'яти категорій відносяться пенсіонери: ветерани війни та праці, ветерани служби, пенсіонери за професійною ознакою, жертви нацистських переслідувань. До решти пільгових категорій відносяться чорнобильці, інваліди, реабілітовані особи і багатодітні сім'ї.

Соціальний захист в Україні передбачає надання допомог окремим категоріям населення. Згідно чинного законодавства на сьогодні призначаються 12 видів допомог.

Перелік основних допомог окремим категоріям населення (складено автором за даними [68])

- допомога сім'ям з дітьми
- допомога малозабезпеченим сім'ям,
- допомога особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю
- допомога особам які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю

- компенсація вартості продуктів харчування громадян які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи
- допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання не відоме.
- Допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплати послуг із здійснення патронату над дитиною та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримки малих групових будинків
- допомога особі, яка проживає разом з особою 1 чи 2 групи внаслідок психічного розладу, який за висновком ЛКК потребує постійного стороннього догляду
- компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги
- винагорода жінці, якій присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»
- допомога особам, які постраждали від торгівлі людьми
- допомога на поховання
- допомога непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного, віку але не набула права на пенсійну виплату
- допомога на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя
- допомога військовослужбовцям, звільненим з строкової служби
- допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання
- допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях
- грошова компенсація замість санаторно-курортного лікування
- компенсація вартості самостійного санаторно-курортного лікування

- пільги громадянам які згідно законодавства мають право на пільги
- субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива

З метою ведення обліку сімей – одержувачів державної соціальної допомоги, забезпечення контролю за правильністю і своєчасністю її надання, а також для організації нормативно-довідкової інформації для місцевих державних адміністрацій, що призначають і здійснюють контроль за правильністю надання державної соціальної допомоги створена єдина обліково-інформаційна система одержувачів державної соціальної допомоги. Вона формується та використовується з додержанням вимог Закону України «Про інформацію», інших законів України [114].

Отже, на нашу думку, соціальна допомога складається із пільг, соціальних послуг та соціальної підтримки. На рисунку 1.1 розроблено складові соціальної допомоги.

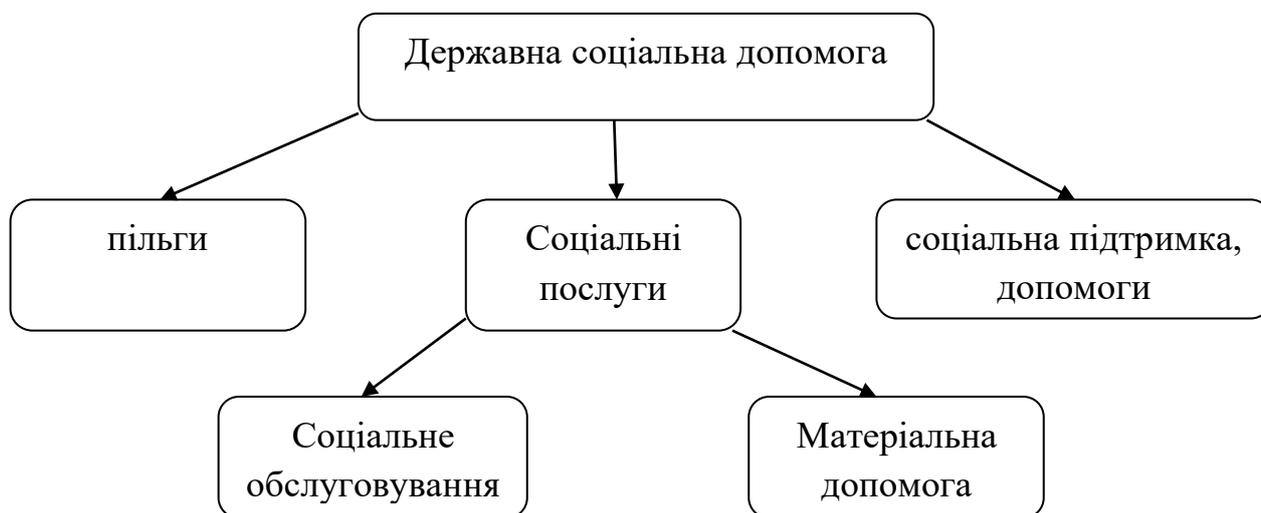

Рис. 1.1 – Складові соціальної допомоги в Україні (розроблено автором)

Для з'ясування сутності державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення доцільно також виокремити особливості

становлення та розвиток системи соціального захисту з часів набуття незалежності нашої держави.

Перший Державний бюджет України на 1992 рік був прийнятий за правовими нормами колишнього СРСР. Основними видами допомоги, що існували в радянські часи були допомоги на дітей із малозабезпечених сімей, допомоги самотнім матерям, оплачувана відпустка по вагітності та пологах. Також з бюджету передбачалися такі видатки на соціальну сферу: на пенсії військовослужбовцям, допомогу малозабезпеченим верствам населення, фінансування заходів, пов'язаних із здійсненням державного регулювання цін (державна дотація на продовольчі товари, медикаменти, паливо для населення, послуги житлово-комунального господарства, на здешевлення вартості будівництва житла молодіжних житлових комплексів тощо)[37].

В 1991 році інтенсивно створюються державні цільові фінансові фонди, на які покладено функцію соціального захисту, забезпечення та страхування за рахунок внесків підприємств, організацій та працюючого населення. Згідно Закону України від 25 червня 1991 року «Про систему оподаткування» державні цільові фонди – це фонди, які створені відповідно до законів України і формуються за рахунок визначених законами України податків і зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб незалежно від форм власності та фізичних осіб [87].

У фінансову систему України 90-х років входить група грошових фондів: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, Фонд сприяння зайнятості населення, Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення і ряду інших.

Кошти Пенсійного фонду спрямовувались на фінансування таких соціальних заходів:

- виплата пенсій за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника, за вислугу років, соціальних та інших пенсій, установлених законодавством України;

- виплата допомоги по догляду за дитиною і щомісячної допомоги на кожну дитину до досягнення нею віку, встановленого чинним законодавством;

- підвищення пенсій у зв'язку зі зміною індексу споживчих цін і зростанням заробітної плати;

- реалізація державних, регіональних і обласних програм соціальної підтримки пенсіонерів, інвалідів, дітей та інших категорій населення.

Функції соціального захисту окремих категорій громадян в частині забезпечення на початку покладалися на державні цільові фонди, які вони здійснювали за рахунок доходів від обов'язкових внесків підприємств, організацій та громадян. І лише у 1998 році з прийняттям Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначилися принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян України [20]. Цим же Законом визначено поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування – як системи прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (далі – роботодавець), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Завданням законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування є встановлення гарантій щодо захисту прав та інтересів громадян, які мають право на пенсію, а також на інші види соціального захисту, що включають право на забезпечення їх у разі хвороби, постійної або тимчасової

втрати працездатності, безробіття з незалежних від них обставин, необхідності догляду за дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї, смерті громадянина та членів його сім'ї тощо.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням згідно з Основами мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено законодавством України, а також міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Залежно від страхового випадку в Україні є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття, інші види страхування, передбачені законами України. Страхувальниками є роботодавці та застраховані особи. Страховиками є цільові страхові фонди з пенсійного страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, медичного страхування, страхування на випадок безробіття. В таблиці 1.2 систематизовані основні види соціальних послуг та матеріального забезпечення застрахованих осіб, які надаються страховиками.

Таблиця 1.2

Основні види соціальних послуг та матеріального забезпечення застрахованих осіб по видам загальнообов'язкового державного соціального страхування (складено автором за даними [19])

№ п/п	Основні види соціальних послуг та матеріального забезпечення
Пенсійне страхування	
1	пенсії за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання (в тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства)
2	пенсії у зв'язку з втратою годувальника

3	пенсія по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання
4	допомога на поховання пенсіонерів
Медичне страхування	
1	діагностика та амбулаторне лікування
2	стаціонарне лікування
Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	
1	допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною)
2	допомога по вагітності та пологах
Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	
1	допомога по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання

2	відшкодування збитків, заподіяних працівникові каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним своїх трудових обов'язків
Страхування від безробіття	
1	допомога по безробіттю
2	допомога на поховання безробітного

Звернемо увагу на те, що в Україні державними страховиками надаються допомоги, лікування, відшкодування збитків у разі каліцтва та пенсійне забезпечення. Тобто, при настанні страхових випадків страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг, рисунок 1.2[20].

Рис. 1.2 – Складові соціального страхування в Україні (розроблено автором за даними [20])

З 1998 року в Україні запускається персоніфікований облік відомостей про застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. А розрізнені внески до державних цільових фондів відтоді замінено на один: єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок на пенсійне

страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття, який в обов'язковому порядку сплачується страхувальниками з метою забезпечення реалізації прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за соціальним страхуванням [20].

Таким чином, в системі соціального захисту окремих категорій населення нами визначено сутність термінів, які застосовуються в сфері соціального захисту окремих категорій громадян, простежено еволюцію становлення та розвитку системи соціального захисту окремих категорій населення в Україні. Визначено, що соціальний захист окремих категорій населення в Україні включає в себе три складові: соціальну допомогу, соціальне страхування, соціальні гарантії. Виявлено відсутність законодавчого тлумачення окремих термінів та понять, що застосовуються у сфері соціального захисту окремих категорій населення. Встановлено, що надання пільг окремим категоріям громадян є різновидом соціальної допомоги. Соціальні послуги надаються в системі соціальної допомоги і в системі соціального страхування. В системі соціального страхування при настанні страхових випадків страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг в залежності від сплати страхових внесків. Для цього введено персоніфікований облік застрахованих осіб.

Встановлено, що не всі сфери державного страхування користуються персоніфікованим обліком застрахованих осіб: зокрема, медичне страхування не враховує розміри сплати страхувальником і застрахованою особою єдиного соціального внеску. Виявлено величезну кількість окремих категорій населення, яким надається право на пільги та допомоги. Встановлено, що у сфері соціального захисту окремих категорій населення застосовується величезна кількість безсистемної нормативно-правової бази

1.2. Правове регулювання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення України

Правове регулювання в сфері соціального захисту окремих категорій населення характеризується величезною кількістю законодавчих та підзаконних нормативно – правових актів, які охоплюють різноманітні напрями соціального захисту населення. Правову основу для регулювання у сфері соціального захисту створює Конституція України. Згідно 46 статті Конституції України громадяни України мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [15].

Державне управління соціальною сферою здійснюється всіма гілками влади. Сьогодні реалізація соціальної політики здійснюється на державному, регіональному і місцевому рівні. Відповідно до чинного законодавства повноваження державних і регіональних органів влади в реалізації політики розмежовуються (Рис.1.3) [6].

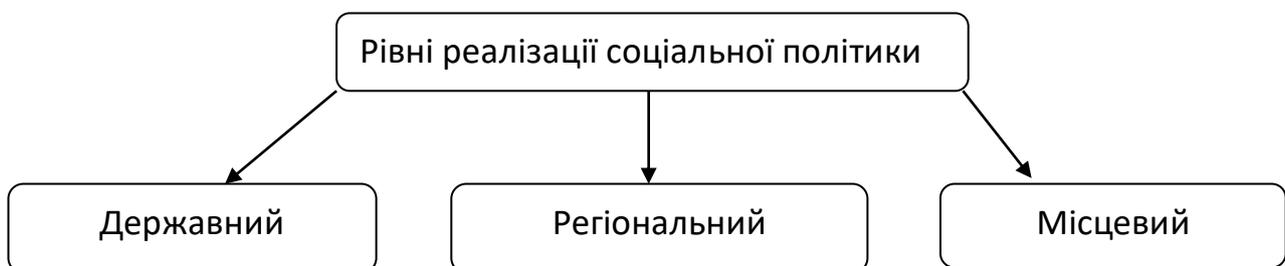

Рис. 1.3 – Рівні реалізації соціальної політики(побудовано автором за даними [6])

Розглянемо повноваження державних органів влади в реалізації політики соціального захисту окремих категорій громадян (Рис. 1.3). До повноважень загальнодержавних органів влади належать прийняття законодавчо-нормативної бази, що регулюють загальні процеси, запровадження єдиної системи соціальних стандартів, розробка і реалізація державних програм, фінансування заходів соціального захисту окремих категорій громадян. На загальнодержавному рівні задаються стратегічні орієнтири соціальної політики держави – Стратегії.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [15]. До її повноважень в тому числі належить затвердження загальнодержавних програм соціального розвитку.

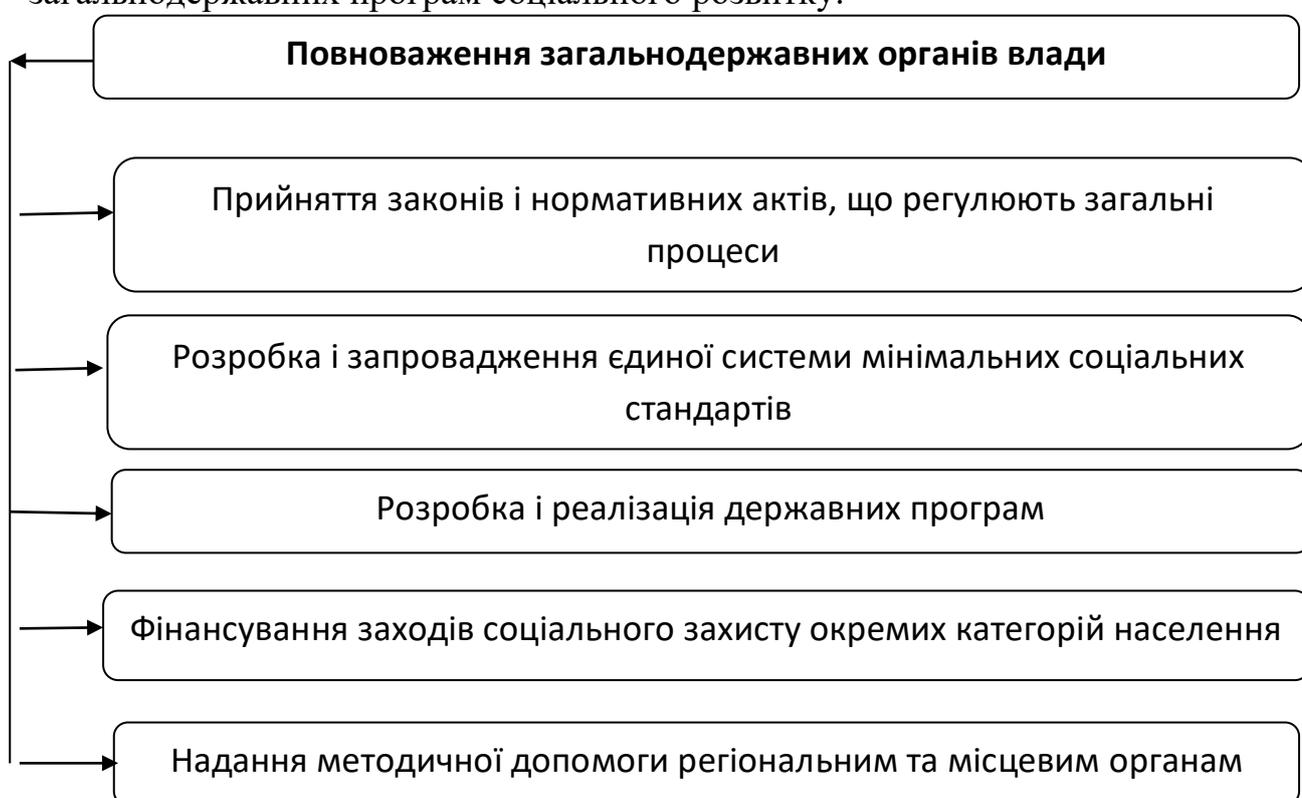

Рис. 1.4 – Повноваження державних органів влади в реалізації політики соціального захисту окремих категорій населення
(побудовано автором на основі [6])

Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у соціальній сфері є Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики).

Основними завданнями Мінсоцполітики є:

–забезпечення формування та реалізація державної політики та державного нагляду у сфері соціальної політики, загальнообов’язкового державного соціального та пенсійного страхування, надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати;

– забезпечення формування та реалізації державної політики щодо пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов’язковому державному соціальному страхуванню, щодо забезпечення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій [61].

Для розв’язання найважливіших проблем розвитку держави створюються державні цільові програми. Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави. Соціальні цільові програми передбачають розв’язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров’я та освіти. Перелік державних цільових програм, які планується виконати у відповідному році з використанням коштів Державного бюджету України, подається на розгляд Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України на відповідний рік [43].

Бюджетний кодекс України чітко прописує перелік видатків, які здійснюються з Державного бюджету (ст.87), з обласного бюджету (ст.90), видатки, які здійснюються з місцевого/міського бюджету (ст.89,91).

Главою 16 Бюджетного кодексу визначено які видатки місцевих бюджетів проводяться за рахунок надання субвенцій з державного бюджету [3].

До видатків місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення, належать видатки на:

- а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
- б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
- в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
- г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
- г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
- д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
- е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування (ст.91БКУ).

Програми місцевого значення в обов'язковому порядку затверджуються рішенням сесії [73]. На виділені планові асигнування для реалізації програм місцевого значення головними розпорядниками бюджетних коштів складаються та затверджуються паспорта бюджетних програм [3] і лише після цього, фінансові зобов'язання реєструються в органах казначейської служби та приймаються на фінансування міськими фінансовими органами.

Отже, правову основу для регулювання у сфері соціального захисту створює Конституція України. Правове регулювання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення відмічається масивною базою нормативно правових актів, якими надається право на пільги та допомоги. Реалізація соціальної політики здійснюється на державному, регіональному та місцевому/міському рівнях. Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у соціальній сфері є Міністерство соціальної політики України. Відносини, які виникають у процесі надання та використання планових асигнувань на виконання державних

програм, в тому числі на соціальний захист окремих категорій населення, регламентуються Бюджетним кодексом. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику є Міністерство фінансів. Державні соціальні програми та Державний бюджет України затверджуються Верховною Радою України. Обласні та міські програми та відповідні бюджети затверджуються обласними та міськими радами. Відстеживши ланцюг правового регулювання механізмів виконання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій громадян, можемо стверджувати про розпорошеність та безсистемність законодавчої бази та відповідно про необхідність їх систематизації. В той же час констатуємо, що реалізація фінансової складової здійснюється з дотриманням чітких процедурних аспектів.

1.3. Зарубіжний досвід соціального захисту окремих категорій населення

В сучасному світі соціальний захист населення став основним атрибутом соціальної політики будь-якої цивілізованої держави. Як організована система вона існує в багатьох країнах світу. В економічно розвинених державах соціальний захист є найважливішою частиною національної економіки, витрати на яку сьогодні складають більше чверті валового внутрішнього продукту [2].

Найбільш розвинені системи соціального захисту мають країни Європи. Саме в них з'явилися і отримали розвиток перші соціальні програми. Завдяки системам соціального захисту сучасні європейські економіки отримали назву соціально-орієнтованих. Як показує досвід західно-європейських держав, існування продуманої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки приводить до поліпшення їх добробуту, а й сприяє економічному зростанню та стабілізації політичної і соціальної ситуації в країні. Тим самим соціальний захист справляє позитивний вплив на суспільство, сприяючи соціальній злагоді та забезпечує почуття соціальної захищеності серед його членів.

Практика державного управління Швеції у сфері соціального захисту населення налічує понад 130 років. Так у 1890 році в Швеції прийнято перший закон соціального напрямку щодо добровільного страхування від хвороби. В другій половині 19 сторіччя профспілки зіграли вирішальну роль в виникненні фондів допомоги, які пізніше перетворилися в систему соціального страхування [115].

У Швеції функціонує соціально-орієнтована економічна система, де поєднуються ринкові і державні механізми регулювання соціальних процесів. Шведська модель характеризується потужною соціальною політикою. У Шведській соціальній політиці переважають два чинники: повна зайнятість і вирівнювання прибутків. У Швеції виокремлюють три основних напрями розв'язання соціальних проблем:

–неухильне дотримання принципу рівності, тобто рівних можливостей добробуту для всіх членів суспільства;

–забезпечення соціальних гарантій усім верствам населення;

–повна зайнятість працездатного населення [8].

Незважаючи на високі ставки оподаткування, громадяни Швеції усвідомлюють значущість оподаткування доходу на соціальне страхування.

Значимість страхування складається в почутті безпеки і знанні того, що особа застрахована на випадок припинення отримання доходу. Основним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність, тобто охоплення всіх шарів населення: всі громадяни поза залежністю від їхнього соціального статусу беруть участь у її фінансуванні, вносячи відповідний своїм доходам внесок. Держава ж бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найбільш уразливих категорій населення. Висока загальна ставка оподаткування (загальна податкова ставка Швеції– 49,1%, середня світова – 40,6% [104]) повною мірою компенсується високим ступенем соціальної захищеності населення, відсутністю контрастів, що шокують, між багатством і бідністю і відповідно міцною політичною стабільністю.

Основний акцент у державній соціальній політиці Швеції зроблений на повну ліквідацію безробіття. Протягом останніх десятиліть рівень безробіття у Швеції не перевищує 2%, що є еталоном природного рівня безробіття для розвинутих країн та оптимальним критерієм стабільного розвитку економіки [26]. Із загальної суми ресурсів, що спрямовуються на підвищення зайнятості населення, три чверті витрачається на активну політику на ринку праці і лише одна чверть – на виплату допомоги по безробіттю [8].

Шведська система соціального захисту застосовує трикомпонентний підхід, в основі якого лежать суспільні програми. Вони поєднують в собі корпоративні елементи і приватні страхові поліси. У таблиці 1.3 показаний приклад взаємодії трьох складових системи соціально захисту.

Таблиця 1.3

Взаємодія складових системи соціального захисту по основним галузям[8]

Основні галузі	Основні державні програми	Колективне страхування	Приватне страхування
Сім'я і діти	–страхування батьків; –допомога на дітей; –субсидії на житло; –інше	– додаткова грошова допомога для батьків	
Трудова діяльність	–страхування на випадок хвороби; –допомога по безробіттю; –допомога при виробничому травматизмі; –Інше	– додаткове страхування при виробничому травматизмі; – виплати по хворобі і страхова пенсія по непрацездатності; – інше	– додаткові приватні страхові поліси: – групове страхування; – індивідуальне добровільне страхування
Пенсіонери	– національна пенсія по віку (солідарна і накопичувальна)	– додаткові пенсійні схеми	– додаткові приватні страхові поліси: – страхування пенсії; – страхування життя.

Державні програми надання грошових виплат покривають втрати до певного максимуму, який щорічно коригується згідно із змінами індексу споживчих цін. Вони на рівних умовах охоплюють все населення країни. Для осіб, рівень доходу яких перевищує встановлений максимум, важливу роль грають колективні схеми страхування. Вони в основному застосовуються в

додаткових пенсійних схемах, додатковому страхуванні вразі виробничого травматизму, як додаткова грошова допомога для батьків. Колективне страхування, як правило, застосовують успішні підприємства та організації для підняття престижності роботи на них. Колективне страхування обов'язково прописується в колективному договорі організації.

Правові відносини у соціальній сфері у Швеції регламентуються Соціальним Кодексом, Законом «Про соціальні відрахування» (2000:980), Законом «Про загальні відрахування із заробітної плати» (1994:1920), Законом «Про загальні пенсійні відрахування» (1994:1744) [115] та іншими законами. Розглянемо окремі елементи шведської системи соціальної політики.

Медичне страхування гарантує збереження доходів у розмірі 75-85% від зарплати у разі хвороби дорослого або по догляду за хворою дитиною, безкоштовну стоматологічну допомогу для осіб до 19 років і компенсацію для решти категорій населення до 70%; додатково передбачається компенсація витрат на ліки і консультації лікарів, 100% компенсацію заробітної плати в результаті отриманого на виробництві каліцтва або повної втрати працездатності [102].

Страхування батьківства забезпечує компенсацію в разі втрати доходу при певних обставин: під час вагітності, в зв'язку з народженням дитини, і коли діти через хворобу або з інших причин потребують особливого догляду. Грошова допомога по вагітності або батьківська допомога зазвичай становить 80 відсотків від втраченого доходу. При народженні дитини батьки одержують 12-місячну оплачувану відпустку, а також неоподатковувану податками щомісячну допомогу до досягнення дитиною 16 років. Що стосується грошової допомоги для батьків, що виплачується при народженні дитини, для неї теж є гарантований рівень. Батьківське страхування доповнюється законом «Про відпустку для батьків», що гарантує батькам, отримання грошової допомоги у зв'язку з вагітністю та право на відпустку. Батьки можуть отримати грошову допомогу за 450 днів для того, щоб залишатися вдома для догляду за дитиною.

Кількість днів, оплачуваних грошовою допомогою для батьків, ділиться в однаковій пропорції між батьками, однак та частина, що припадає на одного з батьків може бути передана іншому. Та особа, яка є єдиним юридичним опікуном дитини, має право на використання всіх 450 днів. Сума компенсації становить 80 відсотків від попереднього рівня доходу, за винятком 90 днів відпустки для догляду за дитиною, коли рівень компенсації обмежений гарантованою сумою[115].

Наприклад, вагітна жінка може почати отримувати грошову допомогу для батьків за 60 днів до очікуваних пологів. Грошова допомога для батьків може бути отримано в будь-який час, до досягнення дитиною віку 8 років.

Батько дитини має право на десятиденну відпустку при народженні дитини. Вважається, що ці дні будуть використовуватися для того, щоб подбати про матір і новонародженого, або про інших дітей в сім'ї.

Мета виплати дитячої допомоги – вирівняти розміри витрат між тими, хто вирощує дітей і тими, у кого їх немає. Батьки отримують дитячі допомоги на кожну дитину до 16 років. Якщо в сім'ї троє або більше дітей сім'я має право на додаткові виплати для великих сімей. Дитячі допомоги замінюються на пролонговані допомоги, які виплачуються і після 16 років до тих пір, поки дитина продовжує вчитися[115].

У разі розриву сімейних відносин діти мають право на отримання допомоги на утримання з боку того з батьків, який не дбає про дітей. Якщо цей обов'язок не виконується, або якщо розмір такого утримання незначний, відділ соціального страхування може робити виплати на утримання того з батьків, під опікою якого перебуває дитина. У цьому випадку батько, відповідальний за утримання, повинен сплатити борги за утримання дитини відділу соціального страхування.

Загальне. Пенсії нараховуються по досягненні 65 років і складаються з основної та додаткової. У середньому шведська пенсія складає 60-65% від колишнього доходу (2/3 середньої зарплати працюючого за 15 років його самої

високооплачуваної роботи). Державні пенсійні фонди формуються за рахунок відрахування визначеного відсотка з фонду заробітної плати підприємств. Поряд з низькооплачуваними категоріями населення всі пенсіонери користаються дотацією на житло.

Страховання від безробіття охоплює 90% працюючого за наймом населення і передбачає у випадку втрати роботи компенсацію до 80% від заробітної плати на необмежений термін за умови активного пошуку роботи. Фонди страхових кас по безробіттю формуються з відрахувань роботодавців (72%), перерахувань з державного бюджету (25%) і внесків осіб найманої праці – членів каси (3%) [102].

Страхова каса (фьоршекрінгс каса) - це адміністративний орган, введенні якого знаходяться всі форми страхування і різних допомог, які входять до системи державного страхування в Швеції. Ця структура налічує близько 240 відділень і знаходиться в кожній губернії. Головний офіс розташований в Стокгольмі[102].

У Швеції існують два типи органів місцевого самоврядування – місцевий рівень і регіональний рівень. До повноважень на місцевому рівні належать освіта, соціальне забезпечення, догляд за громадянами похилого віку та людьми з фізичними і психічними вадами, будівництво. Регіональний рівень наділений повноваженнями по охороні здоров'я. Обов'язком місцевих рад є надання соціальної допомоги, згідно муніципальних програм соціального захисту окремих категорій громадян. Особлива увага місцевих рад приділяється людям з обмеженими функціональними можливостями та людям похилого віку. Для них створюються умови для забезпеченого життя шляхом організації допомоги вдома, центрів та служб для людей похилого віку, забезпечення житлом, пристосованим до особливих потреб [8].

В обов'язки місцевої влади входить утримання дитячих садків та початкової і середньої шкільної освіти, виплати соціальної допомоги малозабезпеченим громадянам. Соціальна допомога складається з

рекомендованою державою норми, а також включає вартість квартплати, проїзд громадським транспортом і профспілкові внески. Додатково можуть бути виділені кошти на медичну допомогу, проведення відпустки, господарювання, придбання меблів, оплати боргів та інше [102].

Тож, основою держави загального добробуту в Швеції виступає розвинена система соціального страхування та допомоги та висока довіра громадян до соціальних програм держави.

У кожній країні свої національні особливості формування системи соціального захисту. Пропонуємо розглянути країну, яка першою в історії застосовує державне соціальне страхування (1871р.) – Німеччина. Вважається засновницею законів про страхування, а саме - на випадок інвалідності (1871р.), медичного страхування (1880 р.), страхування на випадок хвороби (1883 рік), обов'язкове пенсійне страхування (1910р.) [116].

В середині ХХ сторіччя міністр економіки Людвіг Єргард розпочав втілення соціально ринкової економіки, гаслом якої було «Добробут для всіх і соціальна справедливість». Одним з основних принципів успіху стала широко розгалужена соціальна система [107]. В системі соціального захисту центральне місце займає соціальне страхування: медичне страхування, страхування на випадок хвороби, пенсійне страхування, страхування від нещасного випадку, страхування по безробіттю .Організація системи соціального страхування будується на єдиних базових принципах:

–принцип обов'язковості полягає в тому, що соціальне страхування охоплює більш ніж 90% населення ФРН. Німецьке законодавство зобов'язує найманих працівників стати страхувальниками, а роботодавців – страховиками. При цьому і наймані працівники і роботодавці зобов'язані робити соціальні відрахування в страхові фонди (каси);

–принцип самокерування полягає в тому що установи соціального страхування є недержавними і некомерційними організаціями, але членство в них є обов'язковим (виняток для самозайнятих осіб в добровільному членстві).

Органи соціального страхування мають юридичний статус публічно-правових корпорацій, органи виконавчої влади не є їх засновниками. При цьому держава залишає за собою державний контроль за їх діяльністю. Кожні 6 років шляхом соціального вибору формується керівний рівень органів соціального страхування;

–принцип особистої юрисдикції полягає в тому, що соціальне законодавство у Німеччині виділено у самостійну сферу не лише законодавчою базою, але й судовою гілкою. У ФРН існує окрема система соціальних судів, де вирішуються конфлікти соціального характеру [116].

Регулюється порядок соціального страхування у Німеччині Кодексом соціального забезпечення (SGB), який складається із 12 розділів – книг, що включають загальні правила соціального забезпечення, медичне страхування, пенсійне страхування, страхування від нещасних випадків, допомогу та реабілітацію інвалідів, соціальну допомогу та інші [13]. Також діють окремі закони, більшість яких спрямована на соціальний захист окремих груп населення [107]. Соціальне страхування поділяється на обов'язкове і добровільне. В організаційному відношенні для системи соціального захисту характерна роз'єднаність установ, які здійснюють соціальне страхування, тобто незалежно один від одного діють установи по пенсійному забезпеченню, медичному страхуванню і т.д.

Медичне страхування складається з п'яти основних компонентів. Перший компонент – стаціонарне медичне обслуговування. 59% всіх лікарів Німеччини працюють в лікарнях стаціонарного обслуговування. Другий компонент – амбулаторне обслуговування, третій – виготовлення медикаментів. Ціна медикаментів складає третину від ринкової ціни. Оплата за ліки здійснюється через лікарняні каси, а їх повну ціну покриває медичне страхування. Четвертий компонент – фінансування програм для тих осіб, які не можуть особисто брати участь в програмах обов'язкового медичного

страхування. П'ятий – медичне обслуговування на підприємствах, що складає 4,3 % всіх видатків на охорону здоров'я [107].

Пенсійне страхування складається з 3 елементів, які являються окремими системами: обов'язкове пенсійне страхування, пенсійне страхування від підприємства та приватне пенсійне страхування. Тобто, пенсійне забезпечення Німеччини поєднує дві системи: солідарну і накопичувальну. Перший рівень (близько 80% усіх пенсійних виплат фінансується солідарним/перерозподільчим способом) охоплює перш за все обов'язкове пенсійне страхування всіх працівників за наймом. Існують чотири види пенсії за віком: звичайна пенсія; пенсія застрахованим із великим стажем; пенсія за віком інвалідам; пенсія шахтарям, які мають значний стаж роботи під землею. Цієї пенсії достатньо для забезпечення нормального рівня життя літньої людини. Другий і третій рівні пенсійного забезпечення – пенсійне страхування від підприємств та приватне пенсійне страхування фінансуються накопичувальним способом [107]. Розмір щорічних обов'язкових страхових внесків в пенсійні каси (фонди) визначаються урядом. Таким чином пенсійні фонди не конкурують один з одним [116].

Страхування і виплати з безробіття здійснюються федеральним відомством зайнятості. Сплата страхових внесків є обов'язковою для робітників і службовців незалежно від їх доходів. Безробітні одержують допомогу, яка залежить від загального трудового стажу, розмірів останньої заробітної плати, віку, наявності зобов'язань з утримання дітей. Тривалість отримання допомоги з безробіття обмежується двома роками. Безробітні, які вичерпали право на допомогу, що їм належить одержують виплату у зв'язку з безробіттям за рахунок коштів федерального бюджету [107].

Поряд із соціальним страхуванням у системі соціального захисту передбачені механізми соціальної допомоги, яка надається в випадках, коли всі види страхування вичерпані, наприклад допомога у разі бідності тим громадянам, які не отримують жодної допомоги. 8,5% населення Німеччини

отримують таку соціальну допомогу. На отримання такої допомоги проводиться ретельна перевірка фінансового стану отримувача допомоги. По-перше: особа повинна вичерпати всі можливі засоби самостійного забезпечення і намагатися самостійно знайти роботу, продати предмети розкоші, переїхати в дешевше житло. По-друге, особа може звернутися за допомогою до родини. Також для отримання соціальної допомоги встановлені норми житлової площі – 1 особа – 45 кв.м; 2 особи – 60 кв.м; 3 особи – 85 кв.м. [107].

Окрім фінансування на страхування і допомоги у Німеччині виділяються кошти на:

- сімейну політику, охорону материнства та дітей;
- забезпечення жертв війни;
- сільськогосподарську соціальну політику.

Протягом 18 місяців держава виплачує допомогу на дитину. Також передбачається відпустка для догляду за дитиною тривалістю три роки, які зараховуються в трудовий стаж для нарахування пенсії. Допомога на догляд за дитиною у перші шість місяців з дня народження дитини гарантується державою незалежно від доходів сім'ї, а потім виплачується залежно від доходу протягом двох, а в деяких землях до трьох років[107].

За даними світової аудиторської компанії PwC загальна ставка оподаткування в Німеччині – 48,9% [103]. Вона складається з податку на доходи (прибуток) – 23,2%, трудовий податок – 21,3%, інші податки – 4,4%. Відмітимо високу загальну ставку податків у Німеччині. Середньосвітова ставка нижча – 40,6%. Вона складається з таких показників – податок на доходи – 16,3%, трудовий податок – 16,3%, інші податки – 8%.

Здійснимо порівняльний аналіз основних елементів у системі соціального захисту окремих категорій громадян Швеції та Німеччини.

Таблиця 1.4

Аналіз основних елементів у системі соціального захисту окремих категорій громадян Швеції та Німеччини (складено автором за підсумками підрозділу 1.3)

Зарубіжний досвід	
Швеція	Німеччина
1. Діє соціально-економічна модель «Народна домівка».	1. Діє соціально-економічна модель «Добробут для всіх і соціальна справедливість».
2. Кодифікована і систематизована законодавча база.	2. Кодифікована і систематизована законодавча база.
3. Поділ соціальної системи на соціальне страхування і соціальні допомоги.	3. Поділ соціальної системи на соціальне страхування і соціальні допомоги.
4. Неухильне дотримання принципу рівності – охоплення соціальним захистом усіх верств населення.	4. Основний акцент на соціальне страхування, його обов'язковість.
5. Акцент на повну ліквідацію безробіття. Компенсація безробітним до 80% від заробітної плати на необмежений термін за умови активного пошуку роботи.	5. Допомога по безробіттю обмежується двома роками.
6. Затверджений мінімум страхових внесків.	6. Затверджений мінімум страхових внесків.
7. Поділ соціального страхування на державне, колективне і приватне.	7. Соціальне законодавство виділено законодавчою і судовою гілкою. Установи соціального страхування є недержавними і некомерційними організаціями, мають юридичний статус публічно-правових корпорацій, розподілені за галузевим принципом.
8. Високі гарантії в медичному страхуванні для всіх верств населення.	8. Медичне страхування складається з 5 компонентів в залежності від страхової ставки.
9. При народженні дитини висока матеріальна допомога; 450 днів відпустка по догляду за дитиною при народженні; дитячі допомоги на дитину до 16 років.	9. При народженні дитини протягом 18 місяців виплачується допомога, з них у перші 6 місяців – незалежно від доходів сім'ї, три роки відпустка по догляду за новонародженою дитиною.
10. Пенсії нараховуються по досягненню 65 років (основна і додаткова). Впроваджено додаткові пенсійні схеми з колективного та приватного страхування.	
11. Соціальні послуги надаються на міському	

та регіональному рівнях. На місцевому рівні надаються допомоги особам з обмеженими можливостями та людям похилого віку.	10. Пенсійне страхування є обов'язковим і накопичувальним – внески від підприємства, приватні. 11. Допомога у разі бідності призначається після ретельної перевірки фінансового стану одержувача та його родичів
---	---

Проаналізувавши досвід соціального захисту окремих категорій громадян двох європейських країн, які перші законодавчо закріпили обов'язковість соціального захисту свого населення і на сьогодні вважаються кращими у застосуванні соціального захисту окремих категорій громадян, виділимо окремі складові сфери соціального захисту цих країн.

В обох країнах діють соціально-економічні моделі. Системи соціального захисту цих країн складаються із соціального страхування, соціальної допомоги окремим категоріям громадян. Відносини у сфері соціального захисту окремих категорій населення в обох країнах регламентуються Соціальним кодексом та іншими законами, тобто здійснюється згідно кодифікованих норм правових актів. В цих країнах відсутній розподіл на пільгові категорії громадян. Єдиною пільговою категорією в Швеції є пенсіонери. Соціальне страхування є обов'язковим для всього працюючого населення країн. Політика обох держав, спрямована на відкритість та адресність надання допомог, чим підтримує у своїх громадян почуття захищеності та соціальної справедливості.

Відмітимо в обох державах удосконалений і прозорий механізм здійснення соціального страхування, який є центральним заходом у сфері соціального захисту окремих категорій населення. Соціальне страхування в обох країнах охоплює широкий спектр напрямів: пенсійний, медичний, страхування від безробіття, від виробничої травми. В обох державах обов'язковим є затверджений мінімум страхових внесків в солідарну систему пенсійного забезпечення. Обидві держави застосовують адресний підхід в сфері соціального захисту окремих категорій населення. Як Швеція так і Німеччина застосовують

корпоративну схему страхування (роботодавець та працівник) та персональну у відповідності від видів страхування. Основна відмінність в системах соціального страхування полягає в страхових підходах до здійснення соціального страхування. В Швеції – універсальний і солідарний: охоплює всі верстви населення і ґрунтується на тому, що всі громадяни беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, вносячи пропорційний своїм доходам внесок. В Швеції працює єдиний адміністративний орган, в веденні якого знаходяться всі форми страхування і допомог - страхова каса (фьоршекрінгс каса). Страхові установи в Німеччині наділені правовою, фінансовою та організаційною незалежністю. Німецька держава створює правову основу, на якій будуються страхові відносини та здійснює правовий нагляд за діяльністю органів соціального страхування. Обидві держави надають допомогу у разі бідності своїх громадян, лише після ретельного обстеження фінансово-майнового стану заявника на допомогу.

Аналіз систем соціального захисту окремих категорій населення Німеччини та Швеції показує трьохсторонню участь у фінансуванні соціальних заходів – держава, роботодавці та наймані працівники. Напрями соціального захисту окремих категорій населення обох країн по своїй суті не відрізняються.

Ставки оподаткування високі - в Швеції – 49,1%, в Німеччині - 48,9%. Середньосвітова ставка оподаткування – 40,6% [103]. Тобто в обох країнах ставки оподаткування вищі за середньосвітові.

Отже, нами вивчено та проаналізовано системи соціального захисту населення Швеції та Німеччини. Розглянуто складові систем соціального захисту двох країн, напрями соціального захисту окремих категорій населення, взаємодію складових систем соціального страхування, ставки оподаткування. Встановлено, що реалізація державної політики у сфері соціального захисту здійснюється згідно кодифікованих норм правових актів. Виявлено відсутність розподілу населення на пільгові категорії.

Таким чином, в першому розділі нами визначено сутність термінів, які застосовуються в сфері соціального захисту окремих категорій громадян. Виявлено відсутність законодавчого тлумачення окремих термінів та понять, що застосовуються у сфері соціального захисту окремих категорій населення. Простежено в ретроспективі становлення системи соціального захисту окремих категорій населення. Виявлено величезну кількість категорій населення, яким надається право на пільги та допомоги. Виділено три складових соціального захисту окремих категорій населення: соціальне страхування, соціальну допомогу, соціальні гарантії.

Встановлено, що правовою основою регулювання у сфері соціального захисту є Конституція України. Соціальна політика здійснюється на державному, регіональному та місцевому/міському рівнях. Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у соціальній сфері є Міністерство соціальної політики України.

Обсяги фінансування державних соціальних програм по захисту окремих категорій населення щорічно затверджуються Верховною Радою України в Законі України «Про державний бюджет». Обласні та місцеві програми діють лише в межах надання соціальної допомоги окремим категоріям населення. Обсяги фінансування обласних та міських програм затверджуються обласними та місцевими радами в рішеннях про обласний та місцевий бюджет.

Відстеживши ланцюг правового регулювання механізмів виконання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення, встановлено, що законодавча база розпорошена і безсистемна, але фінансова складова реалізується з дотриманням чітких процедурних аспектів.

Нами вивчено та проаналізовано системи соціального захисту населення Швеції та Німеччини. Розглянуто соціально–економічні моделі обох держав, складові системи соціального захисту, напрями соціального захисту окремих категорій населення, взаємодію складових систем соціального страхування в розрізі галузей, ставки оподаткування. Встановлено, що соціальні відносини в

обох країнах здійснюються згідно кодифікованих правових норм, відсутній розподіл на пільгові категорії населення. В Швеції соціальним захистом охоплені всі верстви населення. Акцент в державній політиці соціального захисту здійснюється на забезпечення повної ліквідації безробіття. В Німеччині основний акцент здійснюється на соціальне страхування. Соціальне законодавство в Німеччині виділено законодавчою і судовою гілкою. Ставки оподаткування в обох країнах є вищими за середньосвітові.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Особливості реалізації програм соціального захисту окремих категорій населення України в 2020-2022рр.

Державна політика у сфері соціального захисту полягає в тому, щоб за допомогою нормативно-правових, економічних, соціально-психологічних, організаційно-технічних засобів, з одного боку, створити сприятливі соціально-економічні умови для всебічного розвитку людини, як соціального, культурного та економічного індивіду, а з іншого – гнучко реагувати на зміни в соціально-економічній системі, запобігаючи виникненню різного роду соціальних ризиків або мінімізуючи їх наслідки для людини [16]. Соціальний захист окремих категорій населення існує у нерозривному зв'язку з економікою. Відповідно варто розглядати соціальний захист окремих категорій населення з орієнтацією на фінансову складову.

Сфера соціального захисту населення гнучка до вимог, які ставить сьогодення. В зв'язку з війною виникла необхідність в допомозі з боку держави своїм громадянам. Перед державою постає проблема забезпечення і підтримки малозабезпечених осіб населення, адже багато людей залишилося без домівок та засобів для існування. Держава в екстреному порядку регулює призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам, видачу довідок ВПО, та призначення допомоги на проживання. Затверджується ПКМУ № 332 Порядок призначення допомоги внутрішньо переміщеним особам, сума 3000 гривень в місяць для дітей та осіб з інвалідністю, 2000 гривень в місяць для всіх інших. Також затверджується ПКМУ №333 Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Аналізуючи державну політику у сфері соціального захисту окремих категорій населення можна стверджувати, що близько третини видатків державного бюджету направляється на заходи по соціальному захисту окремих категорій населення. Тобто наша держава є соціально-орієнтованою і це підтверджується великими обсягами фінансування на соціальний захист окремих категорій громадян.

Функції соціального захисту окремих категорій громадян здійснюються також цільовими фондами, найбільше Пенсійним фондом України та Фондом соціального страхування України. Зокрема в 2022 році основним видом видатків Пенсійного фонду України є пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та іншими законами України [52]. Основними видатками Фонду соціального страхування України в 2022 році є видатки на матеріальне забезпечення та соціальні послуги і страхові виплати. Матеріальне забезпечення та соціальні послуги включають допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу по вагітності та пологах, допомогу на поховання, допомогу Чорнобильцям та інші. До страхових виплат відносяться щомісячні страхові виплати потерпілим на виробництві, страхові виплати на медичну та соціальну допомогу та інші [53].

2.2. Аналіз державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій в сфері соціального захисту окремих категорій населення в 2020-2025 роках

Система соціального захисту окремих категорій населення ґрунтується на встановлених нормах державних соціальних стандартів і нормативів та державних соціальних гарантій.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій[41].

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій:

- мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком;
- неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- розмір державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат [7].

Державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм економічного і соціального розвитку.

Державні соціальні стандарти у сфері доходів населення встановлюються з метою визначення розмірів державних соціальних гарантій у сфері оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів, а також визначення пріоритетності напрямів державної соціальної політики [41].

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії

та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти [41].

Прожитковий мінімум - це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального, функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення: діти, віком до 6 років, діти віком від 6 до 18 років, працездатні особи, особи, які втратили працездатність [83].

Починаючи з 2000 року щороку прожитковий мінімум затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік[117].

Таблиця 2.5

Аналіз прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати

Середньорічні показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік (за 10 місяців)
Прожитковий мінімум затверджений на кінець року, грн.	2189	2393	2508
Прожитковий мінімум для працездатних осіб	2270	2481	2600
Мінімальна заробітна плата, грн. станом на 1 січня	4723	6000	6500
Мінімальна заробітна плата на кінець року	5000	6500	6700

Законодавчо встановлений розмір прожиткового мінімуму грає важливу роль у визначенні розмірів основних допомог у сфері соціального захисту

окремих категорій населення. Щорічно Законом про Державний бюджет на відповідний рік встановлюється рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомог відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму.

Підвищення розміру мінімальної заробітної плати в 2022 році було зроблено задля того, щоб збільшити надходження з податку на доходи фізичних осіб тих, хто декларував мінімальну заробітну плату. Реального впливу на розрахунок заробітної плати не відбулося. В деяких галузях бюджетної сфери, відбулися так звані «зрівнялівки», коли значно зменшилася різниця між зарплатою спеціаліста і прибиральника.

Таким чином, система соціального захисту окремих категорій населення ґрунтується на встановлених нормах державних соціальних стандартів і нормативів та державних соціальних гарантіях. Проаналізовано державні соціальні стандарти та гарантії в системі соціального захисту. Виявлено їх вплив на соціальну сферу.

2.3. Аналіз соціального захисту окремих категорій населення на території Полтавської області

За даними Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації в області на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, перебуває 447,0 тис. пільговиків, з них з інвалідністю - 86,2 тис. осіб, або 6% від всього населення Полтавської області та 17 тис. осіб, постраждалих внаслідок ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС [35].

Основною програмою в сфері соціального захисту окремих категорій населення є Обласна Комплексна програма соціального захисту населення Полтавської області на 2021 – 2025 роки (далі – Програма) розроблена, керуючись статтею 43, 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законом України «Про державні цільові програми», постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2000 р. № 644 «Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації», Указом Президента України від 18.03.2015 № 150 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції», Указом Президента України від 03.12.2019 № 875 «Про підвищення ефективності заходів у сфері прав осіб з інвалідністю», Указ Президента України від 03.12.2015 № 678 «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю», Законом України «Про соціальні послуги», Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Законом України «Про протидію торгівлі людьми». [35]

Програма спрямована на забезпечення комплексного підходу до надання соціальної підтримки особам з інвалідністю, учасникам бойових дій з числа учасників антитерористичної операції, операції об'єднаних сил (далі – АТО/ООС), членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) учасників

АТО/ООС, ветеранам війни, учасникам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, сім'ям/особам, які опинились в складних життєвих обставинах та сім'ям, які потребують соціальної уваги та підтримки, іншим пільговим категоріям населення.

Проблеми, на розв'язання яких спрямована програма Реалізація обласної Комплексної програми соціального захисту і соціального забезпечення населення області на 2013 – 2020 роки дала позитивні результати, напрацьовано нові механізми підтримки пільгових категорій населення. Проте, існує багато проблем, пов'язаних з достатньо низьким соціально-економічним рівнем життя населення. Так, за результатами соціологічного дослідження у 2018 році за такими стандартами, як сукупний рівень народжуваності, рівень старіння населення, частка населення за межею бідності тощо визначено, що якість життя населення України є нижчою від стандартів якості життя розвинених країн світу. Україна займає середні позиції у Індексі соціального розвитку.

В області на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, перебуває 391,6 тис. пільгових категорій населення, з них станом на 01.11.2020 – 73,6 тис. осіб з інвалідністю (на 01.01.2020 – 75,3 тис. осіб; на 01.01.2019 – 77,8 тис. осіб; на 01.01.2018 – 84,1 тис. осіб; на 01.01.2017 – 80,1 тис. осіб) та станом на 01.11.2020 – 19,2 тис. осіб, постраждалих внаслідок ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС (на 01.01.2020 – 19,8 тис. осіб; на 01.01.2019 – 20,7 тис. осіб; на 01.01.2018 – 21,3 тис. осіб; на 01.01.2017 – 21,8 тис. осіб).

Дев'ятий рік поспіль одним із пріоритетних напрямків є забезпечення соціального захисту учасників бойових дій з числа учасників АТО/ООС та членів сімей загиблих (померлих) учасників АТО/ООС. Станом на 01.11.2020 в області проживає 18117 учасників бойових дій, з них з числа учасників АТО/ООС – 13109 осіб; 6151 – особа з інвалідністю внаслідок війни, в тому

числі 673 – з числа учасників АТО/ООС та 6458 членів сім'ї загиблих (померлих) ветеранів війни, в тому числі 385 членів сімей загиблих (померлих) учасників АТО/ООС. Соціальна підтримка пільгових категорій населення здійснюється за різними напрямками, зокрема:

- забезпечення виконання державних програм соціального захисту осіб з інвалідністю, ветеранів війни, учасників ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, членів сімей загиблих ветеранів війни, інших пільгових категорій населення;
- забезпечення санаторно-курортним лікуванням окремих пільгових категорій громадян;
- надання грошової допомоги та пільг окремим категоріям громадян; соціальне забезпечення ветеранів війни;
- соціально-медичне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та членів їх сімей; соціальне супроводження осіб з інвалідністю та одиноких громадян похилого віку; виплата компенсації за проїзд автомобільним транспортом пільгових категорій громадян;
- фінансова підтримка організаційної діяльності обласних громадських організацій, які опікуються проблемами осіб з інвалідністю, ветеранів. забезпечення проведення у територіальних громадах соціальної роботи, надання соціальних послуг, соціальної допомоги, соціальної підтримки особам/ сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, організація навчальних заходів з питань соціальної роботи, надання соціальних послуг.

Сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає актуальний стан суспільства і є фактором формування демографічного

потенціалу. Від сім'ї залежить виховання наступних поколінь, що є передумовою розвитку та процвітання держави.

В області сформувалася структура населення, для якої характерна висока питома вага осіб старшого віку і низька – молодшого. На 1 січня 2020 року чисельність осіб у віці 0–15 років становила 14,0% загальної чисельності постійного населення, у віці 60 років і старшому – 43,0%, у віці 16–59 років – 43%. Зазнає серйозної трансформації і виховний потенціал родини.

Прояви насильницького характеру у приватних стосунках, домашнього насильства та насильства за ознакою статі негативно позначаються на процесі виховання підростаючого покоління.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» міжнародних стандартів в умовах децентралізації спільно з органами владних повноважень в області розпочато розбудову системи запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі та запровадження комплексних дій та заходів, спрямованих на зменшення масштабу цієї проблеми. Діяльність націлена на досягнення конкретних результатів, що передбачають здійснення системи комплексних заходів надання довгострокової допомоги сім'ям з метою збереження родини, відновлення ненасильницьких сімейних відносин, захисту прав і інтересів усіх її членів, а особливо дітей.

Програма, спрямована на: підтримку сім'ї, пропаганду залучення чоловіків до виховання дітей, створення умов для поєднання жінками та чоловіками сімейних та професійних обов'язків як передумови гендерної рівності; підвищення рівня культури населення (жінок та чоловіків) у питаннях збереження здоров'я та планування сім'ї, сімейних стосунків; запобігання домашньому насильству, насильству за ознакою статі та торгівлі людьми; здійснення дій з забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок в усіх сферах життєдіяльності

суспільства. Виконання заходів сприятиме створенню умов для повноцінного і самодостатнього функціонування сім'ї, виховання дітей, формування гендерної культури, підвищення відповідальності батьків за виховання дітей.

Виконання Програми передбачається здійснити протягом 2021 – 2025 років. Мета Програми полягає у досягненні максимально можливого рівня соціального захисту жителів області, незалежно від їх віку, статі та з урахуванням соціального статусу.

В умовах діючих механізмів та обсягів бюджетного фінансування галузі соціального захисту необхідно забезпечити налагодження ефективного функціонування системи надання населенню доступної і високоякісної соціальної допомоги, забезпечення реалізації прав і задоволення потреб осіб з інвалідністю, створення необхідних умов інтеграції їх у суспільне життя, посилення соціального захисту учасників бойових дій з числа учасників АТО/ООС, членів їх сімей, членів сімей загиблих учасників АТО/ООС, ветеранів війни, учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, інших пільгових категорій населення. [55].[35].[56]

Необхідно забезпечити вирішення питань організаційно-інформаційного, матеріального та соціально-побутового забезпечення окремих пільгових категорій населення, а саме:

- підвищення ефективності використання та адресності спрямування фінансових ресурсів, які залучаються для забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, учасників бойових дій з числа учасників АТО/ООС та членів їх сімей, ветеранів війни, учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, інших пільгових категорій населення; покращення соціального становища осіб з інвалідністю, учасників бойових дій з числа учасників АТО/ООС, інших пільгових категорій населення;

- створення умов для розширення соціальних гарантій; забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства;
- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства та впровадження європейських стандартів рівності;
- забезпечення державних гарантій щодо рівного доступу до соціальних послуг особам, які їх потребують.

Розв'язання цих та ряду інших проблем потребує скоординованих на обласному рівні дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, територіальних підрозділів відповідних державних служб.

Реалізація Програми ґрунтується на системі загальноєвропейських принципів: відкритості, рівності можливостей, реалістичності, дієвому та відповідальному підході до її виконання, що дасть змогу досягнути мети та забезпечить: спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства; застосування кращих досягнень практики формування та реалізації політики у соціальній сфері.

Програма розроблена з урахуванням особливостей розвитку сфери соціального захисту населення регіону, сформованих традицій, тенденцій розвитку та принципу програмно-цільового забезпечення фінансування галузі. Процес реалізації Програми передбачає здійснення комплексу експертноаналітичних, організаційних, впроваджувальних і підсумкових оціночних заходів із застосуванням гендерного підходу.

Програма не підлягає процедурі стратегічної екологічної оцінки, оскільки, відповідно до ст. 2 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», не підпадає під сферу його дії. Програму передбачається виконати протягом 2021 – 2025 років. Прогнозні обсяги та джерела фінансування Програми наведені у Напрямах діяльності та заходах Комплексної програми соціального захисту населення Полтавської області на 2021 – 2025 р. Організацію виконання рішення про прийняття Програми покладено на Департамент соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації [35].

Згідно Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» органи місцевого самоврядування при розробці та реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть передбачати додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів [41]. Згідно ст.90 Бюджетного кодексу України видатки, які здійснюються з обласного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення можуть здійснюватися на обласні програми [3].

Соціальна підтримка пільгових категорій населення здійснюється за різними напрямками, зокрема:

–забезпечення виконання державних програм соціального захисту осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, ветеранів війни, інших пільгових категорій населення;

–соціальне супроводження учасників антитерористичної операції та членів їх сімей шляхом: організації відпочинку (з наданням оздоровчих послуг) демобілізованих військовослужбовців, які проходили військову службу в районах проведення антитерористичної операції; надання безповоротної часткової бюджетної фінансової допомоги на будівництво (придбання) житла за рахунок коштів обласного бюджету (25% нормативної вартості житла) при умові виділення місцевими бюджетами коштів (не менш ніж 25% нормативної вартості житла);

- надання грошової допомоги та пільг окремим категоріям громадян;
  - фінансова підтримка статутної діяльності громадських організацій ветеранів та осіб з обмеженими фізичними можливостями;
  - виплата компенсації за проїзд автомобільним транспортом пільгових категорій громадян;
  - соціально-медичне забезпечення ветеранів війни;
  - соціально-медичне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи та членів їх сімей;
  - розвиток системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- підвищення рівня поінформованості населення про особливі потреби осіб з інвалідністю, формування поваги до їх прав, особливості та гідності [35].

Особливістю затвердження видатків обласного бюджету є покладання функції «Соціальний захист та соціальне забезпечення» на кількох головних розпорядників: департамент соціального захисту населення облдержадміністрації, управління у справах сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації, освіти, службу у справах дітей облдержадміністрації.

Розглянемо сферу соціального захисту населення у невеличкій Гоголівській ОТГ Миргородського району Полтавської області. Станом на 01 січня 2022 року в ОТГ проживає 5500 тис. осіб. Основною Програмою соціального захисту населення є Комплексна програма соціального захисту населення Гоголівської селищної ради «ТУРБОТА», яка затверджується депутатами Гоголівської селищної ради на кожен бюджетний рік.[27]

Комплексна програма покликана розв'язати проблеми щодо:

- забезпечення рівних можливостей у реалізації прав і задоволенні потреб осіб з інвалідністю;
- необхідності підтримки осіб, які беруть участь у воєнних діях та членів їх сімей;

–підвищення рівня соціального захисту осіб з інвалідністю, ветеранів та громадян інших категорій населення в умовах підвищення цін та тарифів;

–комплексного вирішення проблемних питань внутрішньо переміщених осіб [27].

До виконання заходів Програми залучені всі відділи виконавчого комітету, територіальний центр надання соціальних послуг та безпосередньо відділ соціального захисту населення який і є розробником даної програми. Програма поділена на напрямки. До кожного напрямку розроблені заходи по реалізації завдань з визначенням виконавців.

Основними напрямками Програми є:

- надання матеріальної допомоги на довготривале лікування онкохворим;
- надання матеріальної допомоги внаслідок пожежі;
- надання матеріальної допомоги на поховання;
- надання матеріальної допомоги на лікування сім'ям які мають дітей з інвалідністю;
- надання матеріальної допомоги на лікування особам з інвалідністю 1 групи;
- надання матеріальної допомоги ліквідаторам та потерпілим внаслідок ЧАЕС 1 та 2 категорії.
- надання матеріальної допомоги учасникам АТО/ООС
- надання матеріальної допомоги учасникам бойових дій
- надання матеріальної допомоги учасникам війни в зв'язку з пораненням або каліцтвом під час захисту БАТЬКІВЩИНИ;
- надання матеріальної допомоги сім'ям воїнів, загиблих в зоні бойових дій
- надання матеріальної допомоги воїнам, які отримали поранення в зоні бойових дій, та зареєстровані на території Гоголівської громади
- придбання ритуальних товарів для проведення поховання воїнів, загиблих в зоні бойових дій»
- компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян

- надання матеріальної допомоги на медичне спец. харчування особи з інвалідністю 1 групи
- надання матеріальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства на проходження реабілітації в Центрі комплексної реабілітації дітей з інвалідністю в м. Миргород
- відшкодування витрат за безоплатний та пільговий відпуск лікарських засобів населенню згідно Постанови КМУ від 17.08.1998 року № 1303 «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» із відповідними внесеними змінами
- надання соціальних гарантій фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги, згідно Постанови КМУ №859 від 23.09.2020 р. «Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі» та Постанови КМУ №558 від 29.04.2004 р. «Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги

- додаткові пільги у розмірі 50% знижки за користування житлово-комунальними послугами членам сімей загиблих учасників АТО/ООС та загиблих воїнів – інтернаціоналістів, учасників бойових дій які проживають в одному будинку, на сім'ю або по 25% знижки на кожне посвідчення члена сім'ї загиблого воїна, якщо адреси домоволодінь різні, але не більше 50% на одного загиблого учасника АТО/ООС та воїна-інтернаціоналіста, учасника бойових дій, який був зареєстрований на території Гоголівської громади.

Особлива увага місцевої влади приділяється соціальному захисту громадян ОТГ – учасників АТО/ООС та захисників і захисниць ВІТЧИЗНИ та їх сімей. [27]. З Комплексною програмою затверджений великий перелік заходів соціального захисту, це і:

–надання матеріальної допомоги (від 10 000 грн. внаслідок поранення при виконанні бойових завдань пов'язаних з захистом БАТЬКІВЩИНИ.);

–надання матеріальної допомоги сім'ям загиблих захисників та захисниць України(25000 тис. грн..)

–надання соціального супроводу в складних життєвих обставинах;

–надання реабілітації та психологічної підтримки;

–сприяння у прискоренні працевлаштування;

–організація культурно-мистецьких заходів;

–надання безоплатної первинної правової допомоги;

–та багато інших заходів.

У напрямі «організаційно-правове забезпечення» затверджений перелік всіх виконавців Комплексної програми. Перелічені автоматизовані бази даних, які формують та наповнюють інформацією виконавці Комплексної програми.

Відповідно до рішення Сесії гоголівської селищної ради від 4 грудня 2020 року працівників Великобагачанського терцентру які працюють на території Гоголівської ОТГ переведено до новоствореної установи Територіальний центр надання соціальних послуг виконавчого комітету Гоголівської селищної ради, який розпочав працювати з 01 січня 2021 року. [64]

В територіальному центрі відповідно до положення працює два відділення-відділення допомоги вдома та відділення адресної, натуральної та грошової допомоги.

У відділення допомоги вдома працює 12 соціальних робітників які обслуговують 113 підопічних, що проживають в усіх населених пунктах Гоголівської громади.

Працівники відділення допомоги на дому так звані ластівки надають різні види послуг: насамперед доставка продуктів харчування, промислових товарів, медикаментів, оплата комунальних послуг, оформлення субсидій та інше. В

середньому на одного соціального робітника припадає 10 підопічних яких потрібно не тільки обслуговувати, а в більшості випадків надати пораду, підтримати, вислухати їхні болі та переживання.

Відділення грошової допомоги надає послуги дрібного ремонту одягу, послуги перукаря, дрібного ремонту осель. Працюють різні гуртки дозвілля. Медичною сестрою проводяться лекції по збереженню здоров'я, працює кімната аромотерапії, проводяться різні медичні процедури- профілактичний масаж, лікувальна гімнастика, вимірювання тиску. Всі медичні та соціальні послуги надаються безкоштовно згідно рішення сесії Гоголівської селищної ради VIII скликання від 18.12.2021 року.

У 2022 році станом на 01.11.2022 територіальний центр надання соціальних послуг здійснив 28 виїздів до інших населених пунктів та надали різних послуг 306 особам. Це були послуги перукаря та послуги майстра по дрібному ремонту осель. Територіальний центр також обслуговує пенсіонерів та осіб з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених осіб. За весь період було надано більше 5000 тис. послуг, з них ВПО -942 послуги.

Серед перших Гоголівська ОТГ почала приймати в себе внутрішньо переміщених осіб. Задля цього було створені ліжко- місця в школах та дитячих садках Гоголева та с. Устивиці. Також було відновлено будинки в яких багато років ніхто не проживав, які також були надані для проживання. Було створено триразове харчування для внутрішньо переміщених осіб які тимчасово проживали в садочках та школах ОТГ за кошти місцевого бюджету та продуктів харчування які благодійно надавали мешканці громади. На сьогоднішній день в Гоголівській ОТГ проживає 1072 особи ВПО. З них – 196 дітей, та 326 осіб похилого віку. Вимушені переселенці забезпечуються продуктами, одягом, взуттям та предметами побуту як за кошти благодійних організацій так і за кошти селищної ради.

За кошти місцевого бюджету безкоштовно харчуються у школах та закладах дошкільної освіти - діти малозабезпечених сімей, ВПО, сімей АТО та дітей сиріт, за 50% оплати діти з категорії багатодітні сім'ї.

Обсяг видатків бюджету ОТГ на соціальний захист та соціальне забезпечення затверджено в сумі 530,2тис. грн., в тому числі у видатках передбачено субвенції з обласного бюджету:

– на Пільгове та позачергове встановлення телефонів особам з інвалідністю I та II групи згідно ст.22 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»

–на пільгове медичне обслуговування осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи,

–видатки на поховання учасників бойових дій та інвалідів війни;

Отже, розглянуто сферу соціального захисту у Полтавській області та в Гоголівській ОТГ Миргородського району Полтавської. Встановлено, що стратегічні напрями розвитку затверджуються стратегічними програмами розвитку області та міста. На їх виконання та на виконання державних програм впроваджуються обласна та місцева програми соціального захисту окремих категорій населення. Розглянуто основні заходи по соціальному захисту окремих категорій громадян в області та ОТГ в розрізі головних розпорядників, відповідальних виконавців та бюджетних установ.

Таким чином, в 2 розділі розглянуто та проаналізовано особливості реалізації державних, обласних та міських програм соціального захисту окремих категорій населення. Встановлено, що державні видатки на соціальний захист окремих категорій громадян плануються Законом України «Про Державний бюджет на Міністерство соціальної політики та на Міністерство фінансів України. Державні цільові фонди затверджують свої бюджети з врахуванням дотації з Державного бюджету. Обласні та місцеві видатки затверджуються рішеннями про обласний або селищний бюджет відповідними

радами. Розглянуто основні програми у сфері соціального захисту окремих категорій населення на державному, обласному та міському рівнях.

3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення системи соціального захисту окремих категорій населення.

Проаналізувавши розвиток та становлення в Україні сфери соціального захисту окремих категорій населення можна простежити декілька змін курсу державної політики в соціальному захисті окремих категорій населення. В 90-х роках соціальний захист закладався із моделі соціального страхування. Для цього створювалися державні цільові фонди. Доходи фондів склалися із страхових внесків найманих працівників та роботодавців. Видатки фондів спрямовувались на соціальний захист окремих категорій населення в якості пільг, допомог та соціального забезпечення.

З Державного бюджету на соціальний захист окремих категорій населення виділявся незначний обсяг видатків. Значною проблемою були необгрунтовано завищені законодавством ставки внесків до цільових фондів та оподаткування фонду оплати праці. В країні, як і на зараз, застосовувалась солідарна система страхування. Ця система не надавала великого значення особистій відповідальності громадянина до декларування заробітної плати та сплати податків і внесків в повному обсязі. В зв'язку з відсутністю персоніфікації застрахованих осіб, роботодавці та наймані працівники легко могли ухилятися від оподаткування та не легалізовувати найману працю. Це привело до тотального ухилення від оподаткування фонду оплати праці. В «тіні» знаходилося близько 60% не задекларованих доходів населення. У 1998 році вводиться персоніфікація застрахованих осіб до Пенсійного фонду України[20].

На нашу думку, поряд з цим необхідно було б:

- започаткувати накопичувально-адресну систему страхування;
- продовжувати інформатизацію та популяризацію населенню ідеї соціального страхування;

–розпочати надання якісних соціальних послуг у медичній сфері, у сфері зайнятості населення;

–знизити податкове навантаження на фонд оплати праці.

Втім влада вводить нові пільгові категорії населення та доповнює соціальний захист новими допомогоюми. Тобто, змінюється курс державної політики в сфері соціального захисту від соціального страхування окремих категорій громадян до надання соціальної допомоги та пільг окремим категоріям громадян. Цільові фонди не витримують додаткового фінансового навантаження. Розпочинається дотаціювання з державного бюджету дохідної частини цільових фондів. Відповідно за 30 років вказана система не доведена до робочого стану, знаходиться в стадії декларування.

Третя зміна курсу відбулася нещодавно: в 2015 році Постановою КМУ від 04.06.2015р. №389 «Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї» [58] встановлено зміни стосовно нарахування пільг окремим категоріям громадян в залежності від їхнього доходу, тобто йде прирівнювання пільгових категорій громадян до решти, а пільга нараховується в залежності від доходу, як і решті громадянам. Зміна курсу державної політики у сфері соціального захисту населення відбулася у 2015 із втіленням у життя двох Стратегій.

Як було з'ясовано у 2 розділі роботи головною проблемою нашої країни є відсутність стійкого курсу у сфері соціального захисту окремих категорій населення.

Тож, на нашу думку, закладення непорушного фундаменту, в стійкі основи соціального захисту окремих категорій громадян в державі – є найважливішим напрямком державної політики. Задля цього нам необхідне законодавче тлумачення термінів, що застосовуються у сфері соціального захисту окремих категорій населення. Це підніме рівень соціальної культури як державних і місцевих органів виконавчої влади так і населення в цілому та допоможе краще орієнтуватися в системі соціального захисту окремих категорій населення.

Проаналізувавши сферу соціального захисту окремих категорій громадян, дійшли до висновку, що соціальний захист нерозривно пов'язаний із всіма галузями народного господарства. Система соціального захисту перша реагує на соціально-економічні процеси в світі та державі зокрема. Тож наступним необхідним кроком є – визначення стратегічного орієнтиру державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення. Маємо на увазі створення довгострокової Стратегії або Моделі соціально-економічного розвитку держави в цілому, та системи соціального захисту окремих категорій населення як однієї із її складових.

В довгостроковій Стратегії необхідно визначитися в критеріях досконалого та гідного рівня соціального захисту для всього населення України, привести до справедливого та високого рівня соціальні стандарти та гарантії. Впровадження системної Стратегії соціального захисту окремих категорій населення висвітлює б мету та очікувані кінцеві результати, до яких ми повинні наближатися з кожним роком.

Щоб запропонувати шляхи реалізації цього заходу спустимося на рівень законотворчості і проаналізуємо нормативно-правову базу у сфері соціального захисту окремих категорій населення.

Сучасне соціальне законодавство України можна умовно поділити на 4 блоки:

–законодавство в галузі соціального страхування. Складається з 7 основних законів та входить складовою частиною до, приблизно, 30 законів;

–законодавство в галузі соціальної допомоги та захисту окремих категорій громадян. Складається, щонайменше, з 20 законів;

–законодавство, що встановлює соціальні стандарти. Складається, щонайменше, з 3 законів;

–інше законодавство. Складається, щонайменше з 3 законів [12].

Вирішенням проблеми масивної нормативної бази та її безсистемності і складності є кодифікація законодавства у соціальній сфері, тобто прийняття Соціального Кодексу України.

Але, як ми бачимо, сфера соціального захисту окремих категорій населення всеосяжна. На нашу думку, її необхідно законодавчо розділити на сферу державного соціального страхування і сферу соціальної допомоги. Дві системи мусять діяти злагоджено і доповнювати одна одну. Якщо соціальний захист окремих категорій населення умовно розділиться на соціальне страхування і соціальну допомогу, то є доцільним прийняття двох кодексів – Кодексу соціального страхування і Кодексу соціальної допомоги.

Кодифікація соціального законодавства – це докорінна переробка чинного законодавства. Вона потребує більше витрат часу та трудовитрат. В зв'язку з тим, що сфера соціального законодавства різнопланова, вона потребує залучення великої кількості спеціалістів. Із-за великих об'ємів зростає ймовірність допущення помилок і неузгоджень. Але критерієм досягнення цілі – буде суттєве зменшення кількості законів та підзаконних нормативних актів, впорядкування юридичних норм, зручність у використанні. Це приведе до більшої обізнаності населення у соціальній сфері, підвищення рівня свідомості про необхідність соціального страхування та соціального захисту в житті людини та в подальшому знизить, або навіть приведе до зникнення ухилення громадян від оподаткування. Таким шляхом надійдуть кошти для підвищення соціальних стандартів та рівня життя. Прийняття кодексів здійснить вплив не лише на всіх громадян але й на майбутні покоління.

Отже, розглянуто напрямки розвитку державної політики в сфері соціального захисту окремих категорій населення, які здійснювалися з моменту становлення незалежності України. Виявлено зміни курсів у державній соціальній політиці. Встановлено, що це призвело до створення величезної нормативно-правової бази у сфері соціального захисту населення, яка є безсистемною, складною і заплутаною. Запропоновано закласти непорушний

фундамент в стійкі основи соціального захисту окремих категорій громадян в державі. Задля цього по-перше – прийняти законодавче тлумачення термінів, що застосовуються у сфері соціального захисту, по-друге – задати стратегічний орієнтир державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення, а саме створити і впровадити Стратегію соціального захисту окремих категорій населення. В ній визначитися в критеріях досконалого та гідного рівня соціального захисту для всього населення України, привести до справедливого та високого рівня соціальні стандарти та гарантії, висвітлити мету та очікувані кінцеві результати, до яких ми повинні наближатися з кожним роком.

Задля удосконалення системи соціального захисту окремих категорій населення запропоновано систему соціального захисту розділити на систему соціального страхування і систему соціальної допомоги окремим категоріям населення та привести до ладу величезний масив нормативно-правової бази, який діє у сфері соціального захисту окремих категорій громадян, шляхом прийняття Кодексу соціального страхування і Кодексу соціальної допомоги. Обом напрямкам соціального захисту окремих категорій населення приділяти належну однакову увагу.

В підрозділі розглянуто потенційні недоліки і обмеження, які можуть виникнути при створенні кодексів та критерії досягнення цілей та їх вплив на сферу соціального захисту окремих категорій громадян.

3.2. Перспективи реалізації соціальної функції держави в сфері захисту окремих категорій населення та її розвиток з огляду на міжнародний досвід.

Нами було проаналізовано досвід двох різних, але однаково результативних систем соціального захисту окремих категорій населення, які застосовують Швеція та Німеччина. Обидві країни майже в один період законодавчо затвердили сферу соціального захисту населення. Моделі соціального захисту населення двох країн суттєво відрізняються. Німеччина застосовує континентальну (Бісмарську) модель соціального захисту. Її основою є соціальне страхування. Швеція застосовує скандинавську модель, яка ґрунтується на ідеології «фолькхем» – «Домівка для народу». Основним її принципом є універсальність, тобто охоплення всіх шарів населення: всі громадяни поза залежністю від їхнього соціального статусу беруть участь у її фінансуванні, вносячи відповідний своїм доходам внесок. Держава ж бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найбільш уразливих категорій населення.

Україні потрібно взяти найкраще із світових моделей соціального захисту окремих категорій населення.

Проаналізуємо основні положення системи соціального захисту окремих категорій населення Швеції, Німеччини та України (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні складові систем соціального захисту окремих категорій населення України, Швеції та Німеччини (складено автором)

Складові систем соціального захисту окремих категорій населення		
Україна	Швеція	Німеччина
-	Діє соціально-економічна модель «Народна домівка».	Діє соціально-економічна модель «Добробут для всіх і соціальна справедливість».
Розпорошена і не систематизована законодавча база.	Кодифікована і систематизована законодавча база.	Кодифікована і систематизована законодавча база.

Поділ соціальної системи на соціальне страхування і соціальні допомоги.	Поділ соціальної системи на соціальне страхування і соціальні допомоги. Акцент на ліквідацію безробіття і вирівнювання прибутків.	Поділ соціальної системи на соціальне страхування і соціальні допомоги. Соціальне законодавство виділено законодавчою і судовою гілкою.
Встановлено 85 пільгових категорій населення, призначається близько 12допомог. Надаються субсидії населенню на оплату житлово-комунальних послуг.	Пільгові категорії відсутні – дотримується принцип рівності, але особлива увага приділяється пенсіонерам і інвалідам. Соцпослуги можуть надавати недержавні установи. Надаються субсидії населенню.	Пільгові категорії відсутні – основний акцент на соціальне страхування. Установи соцстрахування недержавні і некомерційні, мають юридичний статус публічно-правових корпорацій.

Затверджений мінімум страхових внесків. Значне ухилення населення від оподаткування (від 40% до 60% [71]).	Затверджений мінімум страхових внесків. Престижність декларування своїх доходів.	Затверджений мінімум страхових внесків. Широка реклама соціального страхування, висока податкова дисципліна.
---	--	--

Досвід Швеції в забезпеченні робочими місцями всього населення держави, на наш погляд, найважливіший напрямок державної соціальної політики, яку б могла застосувати Україна. Важливість цього заходу Швеція доводить тим, що направляє $\frac{3}{4}$ внесків по безробіттю на програми створення робочих місць. При майже повній зайнятості населення громадяни Швеції не ухиляються від оподаткування. Хоча ставки оподаткування в Швеції є вищими ніж середньосвітові. На нашу думку, основою державної політики у сфері соціального захисту в Україні повинна бути повна зайнятість населення та, безумовно, висока податкова дисципліна, яка, насамперед, ґрунтується на добровільному, повному та вчасному нарахуванні та сплаті податків та внесків платниками податків.

На наш погляд, проблема в працевлаштуванні набагато глибша, ніж здається. Її витoki полягають в тому, що закінчивши школу 90 відсотків випускників не визначилися в обранні свого життєвого призначення. В багатьох випадках інститут обирається не із-за сподобавшоїся професії, а із-за можливості туди вступити. На виході з інституту продовжуємо мати не

визначених молодих людей. Тобто проблема працевлаштування не є проблемою лише Мінсоцполітики. Задля виходу із проблемної ситуації, на наш погляд, необхідно звести зусилля декількох галузей: освіти та соціальної політики. Здійснювати прогноз попиту на ринку праці через 3-4 роки і агітувати, рекламувати і брати на практику старшокласників на потрібні підприємства. До того ж, на школу покласти обов'язок розкрити таланти дитини та допомогти їй визначитися в обранні майбутньої професії.

На регіональному та місцевому рівні необхідно поліпшити старі та створити нові умови для розвитку самозайнятості населення.

Протягом останніх років на державному рівні досягнуто певного прогресу у сфері надання соціальних послуг, зокрема, прийнято Закони України «Про соціальні послуги», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 556-р затверджена Стратегія реформування системи надання соціальних послуг. У територіальних громадах створено установи та заклади комунальної власності, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Необхідно також продовжувати заходи по ранньому виявленню сімей, що потрапили у складні життєві обставини, у результаті налагодження співпраці установ, що надають соціальну підтримку, з територіальною громадою, освітніми закладами, закладами охорони здоров'я, громадськими та волонтерськими організаціями.

На місцевому рівні можна удосконалювати систему соціальних допомог і послуг і діяти в визначених Урядом напрямках:

- розширення доступу до продуктивної зайнятості;
- активне сприяння детинізації зайнятості та доходів населення;
- сприяння ініціативності громади у розв'язанні соціальних проблем;

- мінімізація ризиків бідності та соціального відчуження найбільш вразливих категорій населення;
- підвищення якості та рівня доступності соціальних послуг;
- розширення можливостей дітей, що вразливі до бідності та соціального відчуження.

На жаль, зараз соціально-економічний стан України визначається як тяжкий та нестабільний. Ринкові перетворення не дали очікуваних результатів ні в економічній, ні в соціальній сферах через відмову від важелів державного регулювання процесів реформування економіки, а її теперішній стан ускладнюється внаслідок глобальних воєнних дій та внутрішньої економічної кризи. Ці прояви загострюються в умовах розгортання світової фінансової кризи та бойових дій на території нашої держави, які потребують прискорення процесу становлення соціально орієнтованої ринкової економіки, але Україна є сильною державою, а з правильним соціальним захистом є непереможною.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній магістерській роботі «Удосконалення системи соціального захисту в Україні» проаналізовано особливості реалізації державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення та запропоновано напрями удосконалення, зокрема:

– визначено сутність термінів, які застосовуються в сфері соціального захисту окремих категорій громадян, простежено еволюцію становлення та розвитку системи соціального захисту окремих категорій населення в Україні;

– виокремлено три складові у системі соціального захисту населення: соціальну допомогу, соціальне страхування, соціальні гарантії;

– здійснено аналіз правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення України за результатами якого виявлено громіздку нормативно-правову базу, за якою надається право на пільги та допомоги. Встановлено, що в нормативно-правовій базі відсутні визначення окремих понять у сфері соціального захисту окремих категорій населення, також можемо констатувати розпорошеність та безсистемність законодавства;

– встановлено, що реалізація соціальної політики здійснюється на державному, регіональному та місцевому/міському рівнях. Проаналізовано нормативно-правову базу реалізації соціального захисту окремих категорій населення в розрізі виконавців, що дозволяє стверджувати про наявність чітких норм, які регламентують виконання державних, регіональних та місцевих програм у сфері соціального захисту окремих категорій громадян;

– задля кращого дослідження соціального захисту окремих категорій громадян нами вивчено досвід європейських країн, які перші законодавчо закріпили обов'язковість соціального захисту свого населення і на сьогодні вважаються кращими у застосуванні соціального захисту окремих категорій громадян – Швеція та Німеччина. Встановлено, що соціальні відносини в обох країнах здійснюються згідно кодифікованих правових норм, відсутній розподіл

на пільгові категорії громадян. Єдиною пільговою категорією в Швеції є пенсіонери. Проаналізовано особливості систем соціального захисту окремих категорій населення в обох країнах в розрізі напрямів застосування. Порівняно ставки оподаткування в Швеції та Німеччині;

–розглянуто особливості реалізації державних програм соціального захисту окремих категорій населення в Україні на сучасному етапі в розрізі соціального страхування та пільг і допомог. Встановлено, що фінансування державних програм по пільгам і допомагам здійснюється шляхом надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам. Виявлено джерела їх фінансування, проаналізовано обсяги фінансування за останні 3 роки. Здійснено аналіз фінансування субвенції протягом останніх 3 років. Виявлено щорічне зростання обсягів субвенції, яке випереджує зростання загальних видатків, затверджених Законами України «Про Державний бюджет України»;

–проаналізовано програми соціального захисту окремих категорій населення в Полтавській області та Гоголівській ТГ. Встановлено, що на регіональному та міському рівні здійснюються заходи по соціальному захисту окремих категорій населення лише не лише в розрізі соціальних допомог, а також надаються кваліфіковані соціальні послуги. Здійснено аналіз видатків на сферу соціального захисту окремих категорій населення в області та ОТГ. Встановлено обсяги фінансування на сферу соціального захисту окремих категорій в Полтавській області та Гоголівській ТГ.

–розроблено напрями розвитку державної політики в сфері соціального захисту окремих категорій громадян. Запропоновано закласти непорушний фундамент в стійкі основи соціального захисту окремих категорій громадян в державі.

Задля цього по-перше - прийняти законодавче тлумачення всіх термінів, що застосовуються у сфері соціального захисту, по-друге - задати стратегічний орієнтир державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення, а саме створити і впровадити Стратегію соціального захисту окремих

категорій населення на довгостроковий період. В ній визначитися в критеріях досконалого та гідного рівня соціального захисту для всього населення України, привести до справедливого та високого рівня соціальні стандарти та гарантії, висвітлити мету та очікувані кінцеві результати, до яких ми повинні наближатися з кожним роком;

– запропоновано сферу соціального захисту окремих категорій населення розділити на сферу соціального страхування і сферу соціальної допомоги окремим категоріям населення. Систематизувати масив нормативно-правових актів, який діє у сфері соціального захисту окремих категорій громадян, шляхом прийняття Кодексу соціального страхування і Кодексу соціальної допомоги. Обом напрямам соціального захисту окремих категорій населення приділяти належну однакову увагу;

– розроблено пропозиції щодо удосконалення соціального захисту окремих категорій громадян на державному, регіональному та міському рівнях керуючись досвідом успішних зарубіжних країн;

На наш погляд, злагоджена державна, регіональна та міська/сільська політика у сфері соціального захисту окремих категорій населення, яка реалізується згідно систематизованої і кодифікованої законодавчо-нормативної бази спроможна в найкоротші терміни підняти соціально-економічний рівень нашої держави до рівня 10 найрозвинутіших країн світу.

Таким чином на сучасному етапі реформування української держави є необхідним продовження реалізації державної політики у сфері соціального захисту окремих категорій населення з урахуванням пропозицій, виокремлених в дипломній магістерській роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980) /Словник української мови в 11 томах [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/okremuj>
2. Антропов В.В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.dslib.net/economika-mira/jekonomicheskie-modeli-socialnoj-zawity-naselenija-v-gosudarstvah-es.html>
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI[Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради УкраїниРежим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17
4. Гірничий Закон України від 6.10.1999 № 1127-XIV[Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1127-14
5. Гнидюк Н., Павлюк С. «Стратегічний план діяльності міністерств: як забезпечити послідовність та передбачуваність дій органів виконавчої влади» [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Європейського інформаційно-дослідницького центру – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29177.pdf>
6. Гриненко А.М. Соціальна політика [Електронний ресурс]/ А.М. Гриненко // Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни – Режим доступу:<http://ubooks.com.ua/books/000163/inx.php>
7. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 17.06.2002 № 293 - [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02/page>

8. Дегтяр. О. Державне регулювання соціальних процесів в Швеції [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
9. Економічна енциклопедія. Словопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53409/384366.html>
10. Європейська соціальна хартія: ратифікована Законом України від 14.09.2006№137[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_300
11. Звіт Уряду «Рік роботи уряду» [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249877138
12. Коваль О.П. Удосконалення функціонування соціальної сфери України: економіко-адміністративний аспект [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/4\(69\)/uazt_2013_4_28.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2013/4(69)/uazt_2013_4_28.pdf)
13. Кодекс соціального забезпечення Німеччини [Електронний ресурс] Німецький сайт юридичної консультації – Режим доступу:<http://www.deutsche-anwaltshotline.de/rechtsanwalt/sozialrecht/sozialgesetz>
14. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012№5403- IV[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/5403-17
15. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр.
16. Мальований М.І. «Теоретико–методичні підходи до визначення поняття «соціальний захист» [Електронний ресурс] / М. І. Мальований // Формування ринкових відносин в Україні. - 2012. - № 3. - С. 191-198. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_3_43

17. Міністр розповів про накопичувальну пенсійну систему як складову комплексної пенсійної реформи [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/12787.html>
18. Міністр розповів про плани повної монетизації пільг у 2018 році [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/12811.html>
19. Рішення пленарного засідання 29 сесії VIII скликання від 20.12.2019 №1259 «Про обласний бюджет на 2022 рік»
20. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998№ 16/98-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98>
21. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992№ 2801 – XII [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України– Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12
22. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.msp.gov.ua/news/12286.html>
23. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet>
24. Павлова Л.О. «Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні» [Електронний ресурс] веб-сайт Львівського Національного університету – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf
25. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження і перспективи розвитку. Монографія Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень 2005, 408 с.

26. Підпригора Л.А. Політика держави як чинник прискорення євро інтеграційних процесів [Електронний ресурс] – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64
27. Рішення 19 сесії Гоголівської селищної ради VIII скликання «Про затвердження програми соціального захисту «Турбота» від 17.12.2021 – Режим доступу: http://rada.info/upload/users_files/121045018/b7
28. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 №2755-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
29. Політологічний словник [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://subject.com.ua/political/dict/1231.html>
30. Положення про державний фонд сприяння зайнятості населення: Постанова КМУ від 24.06.1991 №47 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47-91>
31. Програма соціально-економічного розвитку Гоголівської селищної ради від 23.04.2021 Нормативні документи – Режим доступу: gogolivska-gromada.gov.ua
32. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр
33. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 №11 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України – Режим доступу: minfin.kmu.gov.ua/control/uk/searcher?&search_param..
34. Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою: Закон України від 17.04.2014 № 1223 – VII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1223-18>

35. Про внесення змін та доповнень до обласної Комплексної програми соціального захисту і соціального забезпечення населення області на 2013-2020 роки: Рішення Полтавської обласної ради від 23.11.2016 № 272 - [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу:<http://www.oblrada.pl.ua/index.php/docs/rishennja-sesij-oblasnoyi-radi-vii-sklikannja/8517-2-plenarne-zasidannja-11-pozachergovoyi-sesiyi-vii-sklikannja-23112016-roku>
36. Про встановлення ставки збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення: Указ Президента від 18.06.1998 № 656/98 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/656/98>
37. Про Державний бюджет України на 1992 рік: Закон України від 18.06.1992 № 2477-ХІІ [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2477-12>
38. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України від 15.12.2020- ВРУ; Закон від 15.12.2020 №1081-ІХ
39. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України на 2021 рік - ВРУ; Закон від 08.02.2021.12 №1727-ІХ
40. Про Державний бюджет України на 2017 рік (додаток 3): Закон України від 21.12.2016 № 1801-VІІІ [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19/page>
41. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії із змінами і доповненнями: Закон України від 05.10.2000 № 2017 – ІІІ - [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

42. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
43. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
44. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811 – XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12
45. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>
46. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації в Україні: Закон України від 23.02.2006№ [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України– Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/3475-15
47. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України від 16.11.2000 №2109-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14
48. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 № 1768 – III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
49. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам:Закон України від 18.05.2004 №1727-IV[Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1727-15

50. Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги: Постанова КМУ від 29.01.2003 № 117 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/117-2003>
51. Про жертви нацистських переслідувань: Закон України від 23.03.2000 № 1584-III [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14
52. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2017 рік: Постанова КМУ від 18.01. 2017 № 17 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/17-2017>
53. Про затвердження бюджету Фонду соціального страхування України на 2017 рік: Постанова КМУ від 01.03.2017 № 104 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/104-2017->
54. Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму: спільний наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики № 178/147/31 від 03.02.2017 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17/page>
55. Про затвердження Комплексної програми соціального захисту населення Полтавської області на 2020-2025 роки. Рішення Полтавської обласної ради № 38 від 29.12.2020
56. Пояснювальна записка до проекту рішення « Про внесення змін та доповнень до Комплексної програми соціального захисту населення Полтавської області на 2020-2025 роки <http://plsz.gov.ua-roj221121>
57. Про затвердження набору продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп

- населення: Постанова КМУ від 11.10.2016 № 780 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016>
58. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році: Розпорядження КМУ від 04.03.2015 № 213-р [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2015->
59. Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї: Постанова КМУ від 04.06.2015р. № 389 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2015>
60. Про затвердження плану заходів на 2016-2020 роки з реалізації Стратегії подолання бідності Розпорядження КМУ від 08.08.2016 № 573-р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/573-2016>
61. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова КМУ від 17.06.2015 № 423 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/423-2015>
62. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова КМУ від 20.08.2014 № 375 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-2014>
63. Про затвердження Положення про порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення: спільний Наказ Міністерства України у справах захисту населення від наслідків

аварії на Чорнобильській АЕС та Міністерства фінансів від 02.12.1994 № 184/121 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0300-94>

64. Рішення позачергової 3 сесії VIII скликання Гоголівської від 04.12.2020 «Про розгляд листа Великобагачанської селищної ради щодо подальшого надання соціальних послуг та створення свого територіального центру» [Електронний ресурс] /Офіційний веб-сайт Гоголівської селищної ради– Режим доступу: gogolivska-gromada.gov.ua
65. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам і державної соціальної допомоги на догляд: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2005 №261[Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/261
66. Про затвердження Порядку фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з державного бюджету: Постанова КМУ від 04.03.2002 № 256 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/256-2002>
67. Про реєстр надавачів та оримувачів соціальних послуг. Постанова КМУ № 99 від 27.01.2021
68. Про затвердження Стратегії подолання бідності: Розпорядження КМУ від 16.03.2016 №161-р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2016>
69. Про затвердження Структури кодування програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів і Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів/ Тимчасової класифікації видатків та кредитування для бюджетів місцевого самоврядування, які не застосовують програмно цільового методу: Наказ Міністерства фінансів

- України від 02.12.2014 № 1195 [Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу: <http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?showHidden>
70. Про захист рослин: Закон України від 14.10.1998 № 180-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-14
71. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17/page>
72. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17
73. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97>
74. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України від 19.10.2021 № 1813-IX
75. Про обласний бюджет на 2015 рік: Рішення 26 сесії VI скликання Полтавської обласної ради від 19.01.2015 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу: <http://www.oblrada.pl.ua/index.php/docs/rishennja-sesij-oblasnoyi-radi-vi-sklikannja/5650-xxvi-sesija-vi-sklikannja-16-sichnja-2015-roku>
76. Про обласний бюджет на 2022 рік: Рішення № 374 10 сесії VII скликання Полтавської обласної ради від 24.12.2021 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу: <http://docs.google.com/viewer?url=http://oblrada.pl.ua/ses/7/2/11.pdf>
77. Про обласний бюджет на 2017 рік: Рішення 12 сесії VII скликання Полтавської обласної ради від 23.12.2016 [Електронний ресурс] / Офіційний

веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу:
<http://www.oblrada.pl.ua/index.php/docs/rishennja-sesij-oblasnoyi-radi-vii-sklikannja/8641-12-sesija-vii-sklikannja-23122016-roku>

78. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та ін. громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 №3721-ХІІ [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-
79. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 №2402 - ІІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14
80. Про порядок введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення»: Постанова Верховної Ради України від 06.12.1991 №1931–ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1931-12/ed19911206>
81. Про прогноз Республіканського бюджету України на І квартал 1992 року: Постанова Верховної Ради України від 20.12.1991 № 2006-ХІІ.[Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2006-12>
82. Про програму економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2021 рік: Рішення 29 сесії VIII скликання Полтавської обласної ради від 23.12.2016 [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу: <http://www.oblrada.pl.ua/index.php/docs/rishennja>
83. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 № 966-ХІV293 [Електронний ресурс]Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
84. Про прокуратуру: Закон України від 15.10.2014 № 1697-VII [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

85. Про реабілітацію жертв політ. репресій на Україні: Закон України від 17.04.1991 №962-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12
86. Про розподіл відрахувань на соціальне страхування: Постанова КМУ від 21.01.1992 № 23 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/23-92>
87. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 № 1251-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>
88. Про службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12
89. Про соціальний захист дітей війни: Закон України від 18.11.2004 № 2195-ІV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15
90. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12
91. Про соціальні відрахування (2000:980) Закон Швеції - [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialavgiftslag-2000980_sfs-2000-980
92. Про соціальні послуги Закон України від 19.06.2003 року № 966 – ІV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
93. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/3551-12

94. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 №203/98-ВР [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-вр
95. Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок ЧАЕС: Закон України від 28.02.1991 №796 - XII [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12
96. Про створення Пенсійного фонду України: Постанова КМУ від 28.01.1992 № 39 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/39-92>
97. Про Стратегію розвитку Полтавської області до 2020 року: Рішення 26 сесії VI скликання Полтавської обласної ради від 19.01.2015 [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Полтавської обласної ради – Режим доступу: <http://docs.google.com/viewer?url=http://oblrada.pl.ua/ses/6/26/3.pdf>
98. Про управління соціальним страхуванням в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР і Ради федерації незалежних профспілок України від 11.02.1991 № 25 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/25-91>
99. Про утворення Українського республіканського відділення Пенсійного фонду СРСР: Постанова Ради Міністрів УРСР та Ради федерації незалежних профспілок України від 21.12.1990 №380 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/380-90>
100. Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення: Закон України від 10.02.2000 №1445-III

- [Електронний ресурс]/ Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – –
Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1445-14>
101. Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення: Закон України від 20.06.1997 №386/97ВР [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386/97>
102. Рівчаченко С.Б. Становлення та розвиток соціального страхування в країнах ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.libr.dp.ua/uploads/files/>
103. Світова аудиторська компанія PwC (PricewaterhouseCoopers) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/services/tax/paying-taxes-2017/comparative-odeller.html>
104. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: Розпорядження КМУ від 03.04.2017 № 275-р.[Електронний ресурс]/ Офіційний сайт Кабінету Міністрів України – Режим доступу:<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>
105. Сімейний Кодекс України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2947-14
106. Словник бюджетної термінології. Словопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/50/53409/362630.html>
107. Соціальний захист населення в Німеччині [Електронний ресурс] Юридично – соціальний портал – Режим доступу:<http://www.pilga.in.ua/node/23>
108. Статистичні дані по Полтавській області [Електронний ресурс] /Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Полтавській області – Режим доступу: <http://pl.ukrstat.gov.ua/>

109. Статистичні дані по Україні [Електронний ресурс] /Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України – Режим доступу:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/gr.htm
110. Стратегія подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03. 2016 №161-р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України — Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/161-2016->
111. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015: Постанова КМУ від 04.06.2015 №389 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
112. Стратегія сталого розвитку 2020: реальний план чи політична декларація? (частина 1) сайтFreeVoiceInformationAnalysisCenter- [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://iac.org.ua/strategiya-stalogo-rozvitku-2020-realniy-plan-chi-politichna-deklaratsiya-chastina-1/>
113. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний ресурс]/ Офіційний сайт Постійного координатора системи ООН – Режим доступу:<http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
114. Черенько Л. Субсидії та компенсації: гроші не завжди доходять до найбідніших // Журнал Соціальний захист – 2014. №5-2014. – с.12 – 15.
115. Шведская национальная система социального страхования [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://docplayer.ru/27962534-Kratkaya-informaciya-o-shvecii.html>
116. Шпилев Д.А. Соціальні гарантії в правових системах Росії та Німеччини [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/82223712>
117. Що таке межа малозабезпеченості, межа бідності та прожитковий мінімум? Як співвідносяться між собою ці поняття?: Роз'яснення

начальника управління політики доходів та рівня життя населення
Міністерства праці та соціальної політики України Н. ПІДЛУЖНА 293 -
[Електронний ресурс] Офіційний веб-сайт Верховної Ради України –
Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/p0962697-02>

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідка про впровадження результатів дипломної магістерської роботи

Додаток Б

Рецензія на дипломну магістерську роботу

Додаток Г

Перелік пільгових категорій Єдиного державного реєстру пільговиків

Додаток Г

Таблиця Г.1

Перелік пільгових категорій Єдиного державного реєстру пільговиків [50]

№ п/п	Назва категорії
1	Учасник бойових дій
2	у тому числі УБД, яким виповнилося 85 років
3	Учасник війни
4	Інвалід війни I групи
5	Інвалід війни 2 групи
6	Інвалід війни 3 групи
7	Член сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни

8	Особа з особливими заслугами
9	Батьки померлої особи з особливими заслугами
10	Вдова (вдівець) особи з особливими заслугами
	Ветерани праці
11	Особа з особливими трудовими заслугами
12	Батьки померлої особи з особливими трудовими заслугами
13	Вдова (вдівець) особи з особливими трудовими заслугами
14	Ветеран праці
	Діти війни
15	Дитина війни
16	Опікун дітей громадянина, смерть якого пов'язана з ЧК
17	Особа (ЧАЕС) – 1 категорія
18	Особа (ЧАЕС) – 2 категорія – ліквідатор
19	Особа (ЧАЕС) 2 категорія - потерпілий
20	Особа (ЧАЕС) 3 категорія
21	Особа (ЧАЕС) 4 категорія
22	Дружина (чол.) (ЧАЕС) померлого громадянина 1 кат.
23	Дружина (чол.) (ЧАЕС) померлого громадянина 2 кат.
24	Дружина (чол.) (ЧАЕС) померлого громадянина 3 кат.
25	Дитина (ЧАЕС) померлого громадянина
26	Дитина (ЧАЕС) потерпіла
27	Дитина (ЧАЕС) - інвалід
28	Особа (ЧАЕС), яка працювала за межами зони відчуження
29	Ветеран військової служби
30	Вдова (вдівець) ветерана військової служби
31	Ветеран органів внутрішній справ
32	Вдова (вдівець) ветерана органів внутрішніх справ
33	Ветеран державної пожежної охорони

34	Вдова (вдівець) ветерана державної пожежної охорони
35	Ветеран служби цивільного захисту
36	Ветеран Державної кримінально-виконавчої служби
37	Батьки та члени сім'ї працівника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України
38	Реабілітована особа
39	Інвалід - дитина
40	Інвалід 1 групи по зору і з ураженням ОРА
41	Інвалід 2 групи по зору і з ураженням ОРА
42	Інвалід 1 групи (крім інвалідів по зору і з ураженням ОРА)
43	Інвалід 2 групи (крім інвалідів по зору і з ураженням ОРА)
44	Інвалід 3 групи
45	Жертви нацистських переслідувань, ст.6(2) – інвалід першої групи
46	Жертви нацистських переслідувань, ст.6(2) – інвалід другої групи
47	Жертви нацистських переслідувань, ст. 6(2) – інвалід третьої групи
48	Жертви нацистських переслідувань, ст.6(3)
49	Жертви нацистських переслідувань, ст.6(4)
50	Жертви нацистських переслідувань
51	Пожежник на пенсії
52	Непрацездатний член сім'ї загиблого пожежника
53	Військовослужбовець СБУ на пенсії
54	Вдова (вдівець) військовослужбовця, її (його) діти
55	Дружина (чоловік) військовослужбовця, який пропав безвісті
56	Батьки загиблого військовослужбовця
57	Інвалід військової служби
58	Міліціонер на пенсії
59	Непрацездатний член сім'ї загиблого міліціонера

60	Сільський міліціонер на пенсії
61	Непрацездатний член сім'ї загиблого сільського міліціонера
62	Податковий міліціонер на пенсії

63	Непрацездатний член сім'ї загиблого податкового міліціонера
64	Сільський податковий міліціонер на пенсії
65	Непрацездатний член сім'ї загиблого сільського податкового міліціонера
66	Працівник кримінально-виконавчої системи на пенсії
67	Непрацездатний член сім'ї загиблого працівника кримінально-виконавчої системи
68	Сільський працівник кримінально-виконавчої системи на пенсії
69	Непрацездатний член сім'ї загиблого сільського працівника кримінально-виконавчої системи
70	Батьки та члени сім'ї працівника цивільного захисту, який загинув, пропав безвісті або став інвалідом при проходженні служби
71	Сільський педагог на пенсії
72	Сільський бібліотекар на пенсії
73	Сільський спеціаліст із захисту рослин на пенсії
74	Сільський медик на пенсії
75	Суддя у відставці
76	Слідчий прокуратури на пенсії
77	Гірники – не працюючі працівники
78	Гірники – непрацюючі пенсіонери
79	Гірники – інваліди
80	Гірники – сім'ї загиблих працівників

81	Пенсіонери за віком
82	Багатодітна сім'я
83	Дитина з багатодітної сім'ї
84	Дитячий будинок сімейного типу
85	Прийомна сім'я

